

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav světových dějin

Historie

Bakalářská práce

Kateřina Vondráčková

Ideologické působení v dětských časopisech v Československu 70. let 20. Stol.

Ideological Influencing in the Czechoslovak Children's
Magazines of the 1970s

Praha 2015

Vedoucí práce:
Doc. PhDr. et JUDr. Jakub Rákosník, Ph.D et PhD

Poděkování

Mé poděkování patří vedoucímu mé bakalářské práce panu Doc. PhDr. et JUDr. Jakubu Rákosníkovi Ph.D et PhD. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 14. srpna 2015

.....

Kateřina Vondráčková

Abstrakt (česky)

Cílem této práce je charakterizovat ideologické působení na stránkách časopisu *Mateřídouška* se zaměřením na období 1969-1979. Důraz je kladen na čtenáře a jeho právo na dětství v období tzv. normalizace. K řešení problému jsem přistupovala prostřednictvím analýzy předchozího vývoje časopisu a následným rozborem ročníků zkoumaného období. Výzkum ukázal, že *Mateřídouška* klade velký důraz na tradici a proto je nutné ji posuzovat jako celek. Přes vytyčený návrat k reálnému socialismu ideologie nabývá specifické formy. Na základě zjištěných údajů je možné tuto formu blíže charakterizovat a seznámit se tak s obrazem, který byl dítěti na stránkách časopisu *Mateřídouška* předkládán.

Klíčová slova (česky)

Československo, sociální dějiny, normalizace, propaganda, ideologie, dětské časopisy, Mateřídouška, pohádky, dětství

Abstract (in English):

The aim of this thesis is to characterize ideological influence on the *Mateřídouška* magazine's pages in years between 1969-1979. The stress is laid down on the reader and their right to have a proper childhood in the period of so-called „normalization“. I tried to solve the problem by analysing the previous evolution of the magazine and a consecutive analysis of given period's selected volumes. The research did show that *Mateřídouška* does place a great stress on tradition and it is necessary to evaluate it as a whole unit. Despite the outstanding return to the real socialism the ideology does assume a specific form. On the basis of discovered facts we can characterize this form in a more precise way and present a picture that children could have seen and read on the pages of *Mateřídouška*.

Klíčová slova (anglicky):

Czechoslovakia, social history, period of normalization, propaganda, ideology, children's magazine, Mateřídouška, fairy tale, childhood

OBSAH

1.	ÚVOD.....	7
2.	Ideologie a propaganda.....	10
2.1.	Ideologie.....	10
2.1.1.	Louis Althusser a ideologie.....	12
2.2.	Propaganda.....	14
2.2.1.	Propaganda v podmínkách 2. pol. 20. stol.	15
2.2.2.	Jazyk a propaganda.....	18
2.3.	Praktiky a metody propagandy.....	20
3.	Dětský čtenář.....	24
3.1.	Dítě a jeho chápání.....	25
3.2.	Vymezení dětské literatury.....	28
3.3.	Náležitosti dětské literatury.....	30
4.	Tradice časopisů pro děti a mládež po roce 1945..	33
4.1.	Časopisy – jejich vznik i zánik.....	34
5.	Mateřídouška a její tradice.....	36
5.1.	Vznik časopisu.....	36
5.2.	Struktura časopisu.....	38
5.3.	Věkové zaměření.....	40
6.	Vývoj jednotlivých období.....	42
6.1.	Mateřídouška ve své nevinnosti.....	42
6.1.1.	Forma, podoba, grafická stránka.....	43
6.1.2.	Obsah.....	45
6.2.	Mateřídouška ideologií protkaná.....	46
6.2.1.	Forma, podoba, grafická stránka.....	47
6.2.2.	Obsah.....	49
6.3.	Mateřídouška ve svém rozkvětu a uvolnění.....	49
6.3.1.	Forma, podoba, grafická stránka.....	50
6.3.2.	Obsah.....	51
7.	Mateřídouška tápající a místy ztracená.....	53
7.1.	Forma, podoba, redakce.....	57
7.2.	Obsah.....	59
7.3.	Srovnání 50. a 70. let.....	62

7.4. Rubriky.....	64
8. Závěr.....	72
9. Seznam použité literatury.....	74
Příloha 1.....	79
Příloha 2.....	84
Příloha 3	85
Příloha 4.....	86
Příloha 5.....	86

1. Úvod

Ve své práci se zaměřím na obraz, který o sobě podává komunistická moc prostřednictvím dětského časopisu v 70. letech 20. století. Za časopis jsem si vybrala *Mateřídoušku*, neboť je nejdéle vycházejícím časopisem pro nejmenší čtenáře v naší zemi, bez jakékoliv pauzy či změny názvu. Tento fakt nám umožňuje zkoumat působení ideologie od samého počátku, nejenom od oficiálního převzetí moci komunistickou stranou roku 1948, ale také od doby jeho vzniku, tedy od roku 1945. Dítě jako recipient je však značně proměnný a není snadné postihnout jeho myšlení a zhodnotit vliv propagandy.

Ve své práci se budu snažit o zobrazení a zmapování podnětů, které mají utvářet hodnoty čtenáře. Samotný dopad a úspěch ideologických textů ale není předmětem analýzy. Z pohledu dnešní doby nemůžeme hodnotit ani úspěšnost časopisu. Vzhledem k omezenému množství vycházejících časopisů, k jejich odlišnému zaměření a tudíž nulové konkurenceschopnosti, není možné tuto otázku objektivně zhodnotit. Mým cílem bude odpovědět na otázku, jaké právo na dětství měly děti pod tlakem ideologické moci. Vycházím z názoru Vladimíra Macury, který považuje dítě za klíčovou postavu při budování socialismu. Děti jsou příslibem budoucnosti, jsou nezkažené, nepopsané a tvárné ve svých názorech. Je jim ale zároveň přes jejich úlohu dopřáno být dětmi? Jaký obraz světa je jim na stránkách časopisu předkládán? Dále budu zkoumat střet kolektivismu a individualismu na stránkách *Mateřídoušky* a v jakých formách se projevoval.

Po této první, úvodní kapitole, se budu věnovat problematice pojmů ideologie a propaganda, zaměřím se mimo jiné na definice, které považuji za klíčové ve vztahu k této práci. Představím praktiky a metody, které moc prostřednictvím propagandy používá a zmíním problematiku řeči komunistické moci. Vycházet budu především z knih Jaroslava Bartáka, Bohumíra Bartoše a Petra Fidelia. Kromě jejich pojetí představím i názory dalších autorů zabývajících se danou problematikou.

Pokud se zabýváme dětským časopisem, je podstatné značnou část věnovat také samotnému recipientovi, tedy dítěti. Z pohledu dospělého není snadné porozumět dítěti a jeho vnímání. Ve třetí kapitole se nejprve pokusím představit dětské chápání prostřednictvím vývojové psychologie.

Mateřidouška je zaměřena na nejmenšího čtenáře, tudíž je nutné znát, jaké dovednosti a v jaké době či podobě se u dítěte vyvíjejí a projevují. Nás bude hlavně zajímat rozvoj dovedností čtenářských. Naše nazírání na dítě jako svébytného tvora není snadné, v průběhu 20. století se společnosti stále muselo připomínat, co pojem dětství znamená. Krátce představím dětskou literaturu a její specifika. Zajímat nás budou náležitosti, jimiž se vyznačuje literatura určená dětem.

Čtvrtá kapitola představuje krátké shrnutí tradice časopisů pro děti a mládež po roce 1945. Zdůrazněna je funkce časopisů a co se od příspěvků v nich očekává. V kapitole jsem vycházela z knihy *Česky psané časopisy pro děti (1850–1989)*, jejímž autorem je Štefan Švec.

V páté a šesté kapitole představím vývoj časopisu Mateřidouška, dále její strukturu a samotný vývoj rozdělím do logických celků závislých právě na způsobu působení ideologie. Pro další zkoumání je tato kapitola nezbytná, neboť vývoj v sedmdesátých letech v mnoha ohledech navazuje na roky předchozí a velký důraz je kladen na tradici. Jen tak můžeme plně pochopit vývoj časopisu v sedmdesátých letech.

Na závěr se pokusím o rozbor sedmdesátých let na stránkách časopisu Mateřidouška jak z hlediska struktury, tak i obsahu. Na základě teoretické části práce provedu analýzu beletristického obsahu a jednotlivých rubrik. Na konkrétních příkladech pak ukáži, jak propaganda působila na dětského čtenáře a mimo jiné jak se lišila od let padesátých.

Ve své práci se opírám o periodikum Mateřidouška v rozmezí let 1945–1979. Dále jsem vycházela z odborné literatury, která se zaměřuje na dítě a dětského čtenáře. Mimo jiné je to publikace „*Šťastný věk*“ od Vladimíra Macury z roku 2008, „*Radostné dětství?*“ Mileny Lenderové a Karla Rýdlaz roku 2006, dále „*Kontury české literatury pro děti a mládež*“ od Otakara Chaloupky z roku 1984. Žánrům a vývoji literatury obecně se pak věnuje kniha Jany Čenkové „*Vývoj literatury pro mládež a její žánrové struktury*“ z roku 2006. Přehled o vývoji časopisů pro děti jsem získala v publikaci „*Česky psané časopisy pro děti*“ z roku 2014, jejímž autorem je Štefan Švec. Přínosným zdrojem byly časopisy Zlatý máj, Štěpnice a Ladění.

Dětskými časopisy z 2. poloviny 20. stol. se ve svých diplomových pracích zabývaly: Eva Štědrá (FSV UK, 2001) v práci *„Srovnání obrazu světa zprostředkovaného vybranými dětskými časopisy před listopadem 1989 a po něm“*, Radka Hrubá (FF UP, 2009) v práci *„Proměny časopisu Mateřídouška v letech 1952 a 2007“*, Anna Sekeráková (PdF UK, 2009) v práci *„Příběh Mateřídoušky“*, Kateřina Pauzarová (FSV UK, 2009) v práci *„Obraz světa v časopisech pro děti 7–10 let (na příkladu časopisu Mateřídouška)“*, Kateřina Rysová (FF MU, 2013) v práci *„Propaganda a dětský čtenář v letech 1950–1955“*. Podobně byly zpracovány i ostatní dětské časopisy jako je Ohníček, Sluníčko, Mladý svět, apod. Tento výčet bych svou prací chtěla obohatit o podrobnější rozbor 70. let 20. století na stránkách Mateřídoušky, neboť ostatní práce si kladou za cíl především srovnání ročníků v průběhu vydávání časopisu. Do dnešní doby nevyšla žádná publikace, která by se zaměřovala jen na časopis Mateřídouška.

2. Ideologie a propaganda

Na úvod kapitoly představíme pojmy ideologie a propaganda. Pojmy je možné definovat z různých pohledů vždy v závislosti na jednotlivých vědách. Tato práce definuje pojmy z hlediska historie. Pojem ideologie pochází z řeckého slova *ideá* (mínění) a řeckého slova *logos* (slovo, nauka). Encyklopedie Universum pojem definuje jako „*původní filosofický směr 18. a raného 19. stol., který se snažil vyvozovat z analýzy představ (idejí) náhledy do společenských procesů a chtěl osvětou zavést harmonii do společenských poměrů (...) Vlivem Marxe je rovněž dnes používaný obecný význam pojmu ideologie jako znevažujícího označení interpretací společenské skutečnosti, za nimiž stojí jisté zájmy.*“¹

Termín propaganda pochází z latinského slova *propagare* (rozhlášovat, rozšiřovat, rozmnožovat). Encyklopedie Universum ji definuje jako „*prosazování idejí nebo politických teorií přesvědčováním lidí o jejich správnosti. Využívá poznatků sociologů a psychologů, je zaměřena na dlouhodobé působení.*“²

2.1. Ideologie

Jak uvádí P. Šaradín³, s termínem se poprvé setkáváme v 18. století v přednášce francouzského vědce Antoina de Tracyma, který jej použil v roce 1796, když hledal název pro novou zastřešující vědu. V tehdejšímu kontextu vznikla věda, která stála nad všemi ostatními, věda o idejích, jež byla zbavena náboženských či metafyzických konotací a která měla být součástí zoologie. Význam byl tedy odlišný od dnešního, ideologie byla vědou o tom, jak učením a rozšiřováním objektivní pravdy a správných myšlenek vytvářet „nového člověka“, nepoplatného dogmatům, pověrám a mýtům. Politickým se termín dle P. Šaradína stal až za Napoleona. V Napoleonově řeči z roku 1800 byl ideologem nazýván jedinec, který uvažoval a jednal nerealisticky, nepragmaticky nebo doktrinářsky.⁴

---

¹ *Universum: Všeobecná Encyklopedie*. Praha: Odeon, 2002-. 2. díl. s. 269

² *Universum: Všeobecná Encyklopedie*. Praha: Odeon, 2002-. 3. díl. s. 617

³ ŠARADÍN, Pavel. *Historické proměny pojmu ideologie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. s. 20–21

⁴ Tamtéž, s. 23

Definovat termín ideologie je po dlouhé době vývoje komplikované, P. Šaradín proto definici pojmu rozdělil na neutrálně-pozitivní a na negativní. Z neutrálně-pozitivního pohledu charakterizuje ideologii jako „*systém kolektivního udržování idejí, věr a postojů, jež obsahují jistý model sociálních vztahů a uspořádání, který je zároveň cílem, anebo systém zaměřený na ospravedlnění určitého modelu chování, který se své návrhy snaží zavádět, uskutečňovat, realizovat nebo udržovat. Ideologie je funkcionalizací mocenských vztahů a slouží jako záruka zřetelného vývoje a emancipace společnosti.*“⁵ Negativní definice říká, že „*Ideologie je souhrnným označením pro upravená a hotová myšlenková schémata, která nejsou ovlivnitelná žádnou novou zkušeností. Ideologie je dogmatickým, uzavřeným systémem, který je udržován kolektivním úsilím za účelem pouhého získání nebo obhajoby stávající mocenské konfigurace.*“⁶

Blízko k pozitivně-neutrální definici má M. Selinger, který ideologii chápe jako „*soubor idejí, kterými člověk postuluje, vysvětluje a zdůvodňuje cíle a prostředky organizovaných sociálních akcí, bez ohledu na to, zda se tyto akce snaží zachovat, změnit, svrhnout či přebudovat daný společenský řád.*“⁷ A. Giddens oproti tomu ideologii definuje sice souhrnně, stále ale blíže k negativnímu pojetí, a to jako: „*Sdílené představy nebo názory, jejichž smyslem je ospravedlňovat zájmy dominantních skupin ve společnosti. Nacházíme je ve všech společnostech, kde existuje systematická a pevně zakotvená nerovnost mezi skupinami lidí. Pojem ideologie je úzce spjat s pojmem moci, protože ideologické systémy slouží k legitimizaci mocenských rozdílů.*“⁸

U ideologie samotné jsou často zdůrazňovány čtyři zásadní funkce: vysvětlovací, hodnotící, orientační a programová.⁹ Z hlediska vysvětlovací funkce je ideologie charakterizována jako prvek, jenž pomáhá vysvětlovat politické jevy a události (příčiny konfliktů, krizí, válek). Hodnotící funkce určuje kritéria a žebříčky hodnot (co je dobré a co zlé) a orientační své stoupence směřuje na určitou cestu tím, že jim poskytuje vědomí identity a

---

⁵ Tamtéž, s. 80

⁶ Tamtéž, s. 80

⁷ SELINGER, Martin. *Politics and Ideology*, London: Allen & Unwin, 1976, s. 14

⁸ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 550

⁹ DAVID, Roman. *Politologie: Základy společenských věd*. 4. rozš. vyd. Olomouc: Olomouc, 2000, s. 324

náležitosti k určité sociální skupině (národ, třída). Poslední funkce, programová, nabízí svým stoupencům základní rysy politického programu a cíle politické akce.

2.1.1. Louis Althusser a ideologie

Při definování ideologie blíže zaměříme pozornost také na poněkud odlišné pojetí ideologie, které nám předkládá francouzský filozof Louis Althusser (1918–1990). V šedesátých letech dvacátého století proslul svojí reformulací marxistické teorie.¹⁰ Vytvořil nový koncept, podle kterého není ideologie jen pouhý ideový produkt ve vědomí lidí, ale ideje mají aktivní vliv na praktickou činnost jedince. Hovoří o tom, že každá společnost ideologii potřebuje ke svému životu a mimo jiné zdůrazňuje, že ideologie vždy působí oboustranně. Dále naznačuje, že ideologie je pro podřízené subjekty jistotou, garancí. Ve svých dílech vycházel z myšlenkových proudů jako jsou strukturalismus a psychoanalýza. V této práci se jen stručně seznámíme s Althusserovým konceptem ideologie a to do té míry, aby nám pomohl objasnit pohled na ideologii také z jiné strany, jako na součást každé společnosti. Primárním zdrojem badatelům byl a stále je Althusserův esej *„Ideologie a ideologické státní aparáty“* z roku 1969, o rok později doplněný stručným dodatkem. Samotná teorie byla autorem vypracována jen velmi skromně, neboť k tématu za autorova života dále vyšel jen článek v knize *„Pro Marxe“* z roku 1964. Po autorově smrti ale došlo k vydání i méně známých děl.

Althusserovo pojetí se dá shrnout citátem: *„Ideologie je tedy záležitost žitého vztahu lidí k jejich světu. (...) V ideologii lidé vskutku vyjadřují ne vztah mezi nimi a jejich podmínkami existence, ale způsob, jakým žijí tento vztah mezi nimi a jejich podmínkami existence: to předpokládá jak skutečný vztah, tak imaginární, žitý vztah.“*¹¹ Z toho vyplývá existence dvou úrovní vztahů. Ten první je náš vztah k reálnému světu, ten druhý pak imaginární či ideologický vztah ke světu. Althusser pracuje s myšlenkou, že člověk nikdy

---

¹⁰ Porovnání klasického marxistického pojetí a Althusserova pojetí například: KATSAROS, Denis. *Koncept ideologie v díle Louise Althussera*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie. Vedoucí bakalářské práce Jan Bíba.

¹¹ ALTHUSSER, Louis. *For Marx*. 2005, s. 233; prostřednictvím: KATSAROS, D. *Koncept ideologie v díle Louise Althussera*. s. 13

neprožívá první vztah, ale až vztah druhý. Jedinec k činům ve světě i k proměně světa nikdy nepřistupuje přímo, ale vždy zprostředkovaně, tedy prostřednictvím ideologie. Ideologie tedy není jen odrazem bytí ve vědomí. Althusser vidí společnost jako komplexní organismus složený z několika vrstev či praxí – základnou je ekonomika, nadstavbou pak politika a ideologie. Každá společnost ale ke svému životu potřebuje ideologii, která jak v třídní, tak i beztřídní společnosti umožňuje fungování společenského organismu a především udržuje sociální kohezi.

Na fungování ideologie má zásadní podíl stát a jím řízená místa, kde se ideologie v převažující míře vytváří, tedy ideologické státní aparáty v oblastech jako je školství, rodina, právo a náboženství. Vedle nich pak existují tzv. represivní státní aparáty (policie, armáda), prostřednictvím kterých stát dosahuje podřízení pracovní síly panujícím poměrům. Pro své správné fungování každá společnost musí zajišťovat pravidelné obnovování materiálních prostředků produkce a pracovní síly (mzdy, kvalifikaci). Členové společnosti jsou prostřednictvím ideologie přinuceni osvojit si postavení, které jim diktuje společenská struktura. Navíc všechny ideologické aparáty produkují závislost lidí vůči stávajícímu uspořádání. Této podřízenosti se dle Althussera dosahuje procesem stávání se subjektem, neboli „*ideologickou interpelací*“¹².

Interpelace je jakousi adresovanou výzvou individuu, jejímž přijetím se automaticky stává ideologickým subjektem, jedinec tak sám sebe uzná jako adresáta ideologické interpelace. K interpelaci dochází ve jménu nadřazeného centrálního Subjektu, jehož autoritu individuum musí uznat. Tím, že jedinec sebe uzná jako subjekt, přisvojuje si tím i jedinečnou identitu, jejímž předobrazem je dle Althussera nadřazený Subjekt. Jemu se subjekty podřizují mimo jiné i proto, že jim je vzorem idejí a jednání, k nimž se přijetím své nové identity skrze interpelaci hlásí. Otázku, jak je možné, že se subjekty navzájem jako takové uznávají, Althusser řeší tím, že každé individuum je vlastně subjektem ještě před narozením.¹³ Díky činnosti

---

¹² Pro srovnání: KUŽEL, Petr. *Filosofie Louise Althussera: o filosofii, která chtěla změnit svět*. Praha: Filosofia, 2014. s. 231

¹³ ALTHUSSER, Louise. *Lenin and philosophy, and other essays*. 1971. s. 181; prostřednictvím: KATSAROS, D. *Koncept ideologie v díle Louise Althussera*, s. 20–21

mnoha různých ideologických státních aparátů ve společnosti je jistota, že subjekty jsou podřízeny více ideologickým státním aparátům (škola, rodina,...).

Ideologie v Althusserově pojetí je obdařena cirkulární zrcadlovou strukturou, v jejímž středu stojí nadřazený Subjekt, kolem něhož krouží podřazené subjekty. Vytvoří se vztah vzájemné podřízenosti, kdy je subjekt uznán Subjektem, v němž může nazírat a rozpoznávat sebe sama, neboť je jeho zdvojením. Díky tomuto zdvojení může ideologický vztah Subjektu a subjektu být nejen vztahem podřízenosti, ale také vztahem garance, která subjektu dává jistotu. Pocit jistoty je ale za cenu podvolení se vzorové identitě Subjektu, který určuje postoje, ideje i vzory chování subjektu.¹⁴

2.2. Propaganda

Ideologie je zásadní pro obsah sdělení propagandy, neboť *“cíle propagandy jsou určovány vládnoucím světovým názorem, tedy ideologií a z ní odvozenou státní politikou.”*¹⁵ Jako u všech pojmů, tak i u propagandy se setkáváme s velkým množstvím definic. Za účelem nastínění problematiky uvedeme některé z nich. Dle encyklopedie Britannica, propaganda znamená *„šíření informací – faktů, argumentů, fám, polopravd, nebo lží s cílem ovlivnit veřejné mínění.”*¹⁶ Pokud bychom chtěli propagandu definovat podrobněji, poslouží nám k tomu definice Burtona a Jiráka, podle nichž je propaganda *“promyšlená snaha získat veřejnost pro určitý pohled na nějaké téma, určité jednání či osvojení si určitého souboru představ a názorů a současně stejně soustředěná a promyšlená snaha vyloučit jakékoliv pohledy, představy či ideologie alternativní.”*¹⁷ Propaganda vztažená konkrétně na podmínky socialistické společnosti je pak specifikována tím, že *„šíří informace ideologické a politické povahy za účelem sjednocení strany, třídy, společnosti.”*¹⁸

¹⁴ KATSAROS, Denis. *Koncept ideologie v díle Louise Althussera*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie. Vedoucí bakalářské práce Jan Bíba. s. 21

¹⁵ BARTOŠ, Bohumír. *Psychologie propagandy: vybrané kapitoly*. Praha: Práce, 1981. s. 34

¹⁶ *Encyclopaedia Britannica*. Chicago: W. Benton, 1971. heslo propaganda

¹⁷ BURTON, Graeme a Jan JIRÁK. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal, 2001. s. 136

¹⁸ CHLUPÁČ, Miloslav. *Propaganda jako společenský jev*. 2. dopln. a rozš. vyd. Praha: SPN, 1982. s. 11

Souhrnně se tedy propaganda dá popsat jako úmyslná snaha o manipulaci názorů, postojů, představ a také konání lidí ve vztahu k určitému objektu (například myšlenky). Prostředky, jimiž daného dosahuje, jsou rozmanité druhy symbolů, slova, gesta, umění, apod. Samotný termín je odvozen z názvu a činnosti Congregatio de Propaganda Fide, Kongregace pro propagaci víry, která byla založena roku 1622.¹⁹ Autoři zabývající se danou problematikou propagandu dělí na další kategorie. V pracích ruských revolucionářů²⁰ můžeme najít rozdělení podle uvědomění recipientů a to na propagandu a agitaci. Propaganda byla určena lidem uvědomělým, znalým problematiky, zatímco agitace směřovala na masy ve formě jednoduchých akčních výzev a hesel. Hannah Arendt používá rozdělení na propagandu a indoktrinaci,²¹ v závislosti na cílové skupině. Propaganda se používá pro získávání mas, zatímco indoktrinace slouží k upevnění vlády nad masami. Pro práci je důležité zmínit také rozdíl mezi propagandou a osvětou, vzděláváním. Vzdělavatel pomáhá recipientovi ve vytvoření vlastního názoru, a to seznamováním s kladnými i zápornými stránkami věci. Propagandista ale s informacemi zachází úplně jinak. Všechny otázky mají jen jednu správnou odpověď, je možné jen jedno nahlížení na věc, to, které sám propagandista prezentuje.

2.2.1. Propaganda v podmínkách 2. pol. 20. stol.

Po vymezení pojmu nastíníme oficiální pohled na propagandu v letech 1948–1989. Jenom tak můžeme objektivně hodnotit projevy propagandy. Jak uvádí B. Bartoš²², propagandu je příznačné rozdělit na dva hlavní proudy. Na propagandu užší a propagandu širší. Propaganda užší je tvořena dvěma složkami – propagandou jako procesem a propagandou ve formě institucí. V čele užší propagandy je řídicí centrum propagandy. O úspěšném procesu lze hovořit, pokud aktivita příjemce vnímá aktivitu vysílatele a rozumí aktivitě komuniké, tedy sdělovaného. Mezi instituce pak patřil Ústav

---

¹⁹ více o jejích dějinách například: COLE, R. *The Encyclopedia of Propaganda*. New York, 1998

²⁰ Například: V. I. Lenin, V. I. Snastin, L. F. Iljičov, V. I. Jevdokimov, S. Novikov.

²¹ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikymenh, 1996.

²² Rozdělení viz: BARTOŠ, Bohumír. *Psychologie propagandy: vybrané kapitoly*. Praha: Práce, 1981. s. 121–122

marxismu-leninismu ÚV KSČ, ústavy ČS AV a specializované katedry Vysoké školy politické ÚV KSČ.

Širší propagandu pak B. Bartoš chápe jako multiinstituci, jež zahrnuje všechny instituce, které nejsou vlastní propagandou, ale přesto jako propaganda působí (umělci, ROH, SSM, tělovýchovné instituce, domy kultury, obchod, doprava, školství,...), tj. „*vědomě a cílevědomě působí na myšlení a jednání lidí.*“²³ V jejím čele je řídicí centrum státní politiky. Tyto celkem tři složky pak tvoří komplexní propagandu. Pokud všechny složky působí v ideové jednotě, B. Bartoš hovoří o efektivní propagandě.

Pro období let 1948–1989 je charakteristické pojetí obecných pravidel či principů, jimiž se řídí komunistická propaganda a jež formuloval P. Fidelius²⁴. Prvním pravidlem je pravidlo *redukce politického/systémového na osobní*. I v nejdokonalejším společenském zřízení se vyskytují různé negativní jevy, kazy. Tyto chyby ale byly propagandou svalovány na konkrétní jedince, nikoliv na systém. Je to paradox, neboť pokud komunistická moc něco oznamovala, hovořila v trpném rodě – „Bylo přijato“, „Bylo zavedeno“. Takový způsob zaručil, že v případě neúspěchu mohla být vina svalena na jedince. Druhým pravidlem je *zdůrazňování pracovního nadšení* lidu jako dokladu demokratického charakteru socialistického zřízení. Setkáváme se s vyzdvihováním bezmezné podpory a důvěry, kterou měl mít pracující lid v politiku strany. K tomuto účelu dobře sloužily masové akce, na nichž lidé vypadali šťastně a byli plni nadšení. Třetím pravidlem je *princip neomylnosti strany*. Strana vládne sama, protože jen ona ví, co je dobré a správné. Následuje čtvrtý princip, *princip jaderné redukce*. Celek je možné redukovat na jádro, aniž by se změnila podstata věci. V praxi to znamená, že jako „lid“ mohl být označován jeden člověk nebo i 1 milion lidí, protože jejich jádro je neměnné. Posledním je *princip velké sekyry*. Tento princip umožňuje, aby dvojznačný, různorodý celek byl rozřazen ve dvě, a to na dvě jednoznačné, stejnorodé části, jež se vzájemně vylučují. Člověk podle tohoto principu má na výběr pouze dvě možnosti, jiná alternativa není možná.

---

²³ Tamtéž, s. 122

²⁴ Pravidla a principy viz: FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda, 1998. s. 120.

Propaganda může probíhat v různých situacích, za rozmanitých okolností, tudíž se její působení dotýká všech možných žánrů a oblastí. Takový materiál má pak společnou přesvědčovací funkci, a proto nelze mluvit o agitačním stylu jazyka jako o svébytném druhu. Jak uvádí Jaroslav Kuchař²⁵, převážná většina agitačně zaměřených projevů ale spadá do stylu publicistického, popřípadě řečnického. V ostatních stylech je agitace přítomna jen příležitostně. Můžeme říct, že jakýkoliv styl, který má formu informativní, může mít také formu agitační. Neliší se ani slohové vlastnosti agitačně zaměřených textů od textů publicistických. Požadavky na srozumitelnost, přesnost, slohovou vytríbenost jsou zde kladeny ještě s větší závažností a jsou mnohem přísnější, neboť právě tyto znaky podmiňují správné působení daného textu.²⁶ Pro svou emotivnost nacházejí agitační texty své zalíbení také v umělecké literatuře.

Přestože agitační texty tvoří samotný slohový útvar, je několik znaků, které dovolují tuto oblast vyčlenit jako samostatný celek. Rozhodující je jazyková stylizace myšlenky, správné uchopení jazyka, v podmínkách 2. poloviny 20. století zdůrazňované používání spisovné češtiny, které souvisí s národním odkazem. Dle tvrzení Jaroslava Kuchaře²⁷ jakékoliv odchylky od spisovného jazyka či užívání obecné češtiny popřípadě zabarvení místním nářečím bylo považováno za vulgarizaci jazyka. Ovšem často se například knižní výrazy nahrazovaly výrazy z běžné mluvy. O způsobech ovlivňování v žurnalistice mj. píše J. Bartošek²⁸. Zdůrazňuje roli verbální složky, neboť „*Politická moc je v rozhodující míře obsažena ve slovech. Slova jsou bojovým pokřikem, vyjadřují výroky a rozsudky, zákony a předpisy. Znaky moci jsou nejčastěji verbální. Je tomu tak proto, že politická doktrína častěji než realitu vyjadřuje základní očekávání a požadavky. Patří k nim jevy, kterým adresáti politických komunikátů mají věřit a jevy, kterými mají být nadšeni, které mají obdivovat a které si mají přát.*“

---

²⁵ KUCHAŘ, Jaroslav. O jazyce a stylu stranické agitace a propagandy. In: *Naše řeč* [online]. [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4826#_ftn4

²⁶ Tamtéž

²⁷ Tamtéž

²⁸ BARTOŠEK, Jaroslav. *Přesvědčování a manipulace v politické žurnalistice*. In: SRPOVÁ, Hana, et al. *Od informace k reklamě*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2007, s. 51–104. s. 64

2.2.2. Jazyk a propaganda

Komunistická řeč si pro svůj ideologický obraz světa vybudovala svůj vlastní řád. Ve své řeči tak podává pravdivý obraz o své povaze, nejde o náhodně sestavené pojmy, nýbrž o regulérní řeč. Každá řeč má ovšem svůj aspekt pragmatický. Jak uvádí Petr Fidelius²⁹, v případě komunistické propagandy zde narážíme na aspekty, jež komunistickou řeč odlišují. Prvním z nich je vymezení, kdo je mluvčí a kdo recipient. V textech totiž většinou není jasné, kdo mluví ke komu. Mluvčí se nám halí do zájmena „my“, přestože není jasné, kdo je tímto „my“ vlastně myšlen. S publikem je to podobně komplikované. Komunistická řeč si tvoří své vlastní adresáty, svůj vlastní „lid“. O těchto lidech se předpokládá, že jejich svět sdílejí, zkrátka že „vědí“. Jenže ani takový příjemce ve výsledku není ideální. Druhý aspekt souvisí s monopolem komunistické řeči ve veřejné komunikaci. Ta se totiž snažila působit na vědomí lidu za účelem jeho přeměny, tj. ztotožnění s programem a metodami strany jako řídicí složky společnosti. Komunistická propaganda skrze svou řeč působila navenek i dovnitř.³⁰ Nebyl svazován jen příjemce, byla svazována také mysl producentů. Svazuje je právě jasné vidění světa, v jehož kontextu jsou nuceni přemýšlet a hovořit.

Podstatné jsou také jazykové prostředky, které propaganda používá. Není podstatná jen informace, kterou je potřeba sdělit, ale také způsob, jakým bude sdělena. Aby propaganda byla účinná, je potřeba správně zvolit slova, jež evokují žádané představy. Právě toto hraní si se slovy dokáže ovlivnit lidskou mysl. K zesílení účinku sdělení se tak používají morfologické jazykové prostředky, nejčastěji jsou to adjektiva ve spojení s příslušným substantivem. Je vytvořeno spojení, které se pak stane ustáleným. Takovým příkladem může být lidová demokracie. Dále jsou to adjektiva jako: tvořivý, budovatelský, uvědomělý, národní, sovětský, socialistický, mládežnický, západní, buržoazní, kapitalistický, apod. Svou roli hrají také zájmena. Častým je používání zájmena „nás“. V posluchači to má budit dojem, že je součástí celku, něčeho velkého a hlavně úspěšného, že se podílí na veřejném dění. Stejně jako zmiňované zájmeno „my“, jeho funkce je podobná – odosobnit v případě sdělení a ponechat prostor pro pozdější manipulaci

²⁹ FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda, 1998. s. 12

³⁰ Tamtéž, s. 12

s faktem, kdo vlastně stál za změnou/sdělením. S číslovkami se setkáváme především v souvislosti s hospodářstvím či s lidmi. Často je zdůrazňováno primární postavení SSSR či termíny jako pětiletka či dvouletka (např. první pětiletka). Co se týká sloves, jsou často psána v 1. os. plurálu či singuláru. Setkáváme se tedy nejčastěji s imperativy pro 1. os. plurálu (získávejme, nedovolme, nechtějme,...), které evokují spojení čtenáře a autora textu. V případě 1. os. singuláru se přibližuje autor čtenáři a získává si tak jeho důvěru. Ve velkém měřítku se též využívá trpný rod ve spojeních týkajících se politiky a veřejného života (Bylo přijato usnesení..., Na konferenci bylo konstatováno...). Opět platí, že tím, že není jmenován konkrétní původce děje, je tak zbaven odpovědnosti za případné chyby.

Dle Petra Fidelia³¹ se řeč komunistické moci opírá o tři klíčové pojmy: lid, demokracie a socialismus. Tyto tři pojmy jsou základní pro dešifrování většiny běžných textů, setkáváme se s nimi totiž nejčastěji. Jejich rozbor nám usnadní pochopit, co se nám řeč komunistické moci snaží říct.

Začneme prvním pojmem – *lid*. Obecný, tj. celkový význam slova lid znamená všechny občany daného státního celku. Restriktivní pojetí pak označuje jen určitou skupinu, určitou kategorii občanů daného státu. Tento pojem je ústřední pro komunistickou moc. Hovořila o vůli lidu, o lidu jako nositeli veškeré moci či o lidu jako nositeli svobody a životních jistot. Přitom ale vlastně není nikde specifikováno, co pojem „lid“ ve skutečnosti znamená. Opřen o článek Ladislava Hrzala v Rudém právu, nazvaný „*Úloha lidu v naší společnosti*“³² se Petr Fidelius³³ dostal k závěru, že lid je kategorie historicky proměnlivá, různorodá co do třídního či sociálního složení, ale vyznačuje se stálým jádrem, které však někdy spí. K tomu, aby lid mohl být vědomým tvůrcem dějin, musí být veden stranou. Strana je tedy součástí jádra lidu, a pokud je lid sveden z cesty, přebírá za něj otěže, sama o sobě pak tvoří všechen lid. Zjišťujeme, že lid jako tvůrce dějin je jen vykonavatelem programu strany, protože bez ní by si neuvědomoval své pravé poslání. Strana má funkci programátora, mozku společnosti, zatímco lid je jen realizátor politiky, subjekt. Jádro lidu je sice stálé, ale problém je s občany,

---

³¹ Tamtéž

³² HRZAL, Jaroslav. *Úloha lidu v naší společnosti. Rudé právo*. Praha: Rudé právo, 10. 2. 1978, s. 4

³³ FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda, 1998.

kterí se neřadí mezi „lid“. O příslušnosti k lidu rozhoduje strana a stejně jako vede lid, vede také ostatní občany, které si můžeme představit jako „slupky“ daného jádra. Právě tato nestálá složka je příčinou historické proměnlivosti pojmu lid.

Druhým pojmem je pojem *demokracie*. Tradiční pojetí u demokracie klade důraz na to, před čím má chránit, čemu má bránit, tj. že má chránit každého jednotlivého občana před zneužíváním moci. S tímto se ale v komunistické řeči nesetkáme. Pro dosažení harmonie je potřeba zbavit se vykořisťovatelů, čímž pak zanikne i potřeba plurality politického systému.³⁴ Bez vykořisťovatelů totiž nenastane ani problém zneužívání moci. Socialistický stát se prezentuje tak, že hájí práva a zájmy občana a tím pádem přece není potřeba bránit občana před státem. Ve společnosti, která byla řízena novou demokracií, se moc regulovala sama, a to za účasti pracujících (např. formou dopisů). Demokracie dostávala v komunistické řeči velké množství přívlastků: lidová, socialistická, všelidová či všelidová socialistická.

Třetím a posledním pojmem podle P. Fidelia je *socialismus*. Tento pojem vyložíme jen stručně, neboť svým způsobem vychází z předchozích konstrukcí. Pokud bereme pojem z pohledu řeči, je to shrnutí společnosti a jejích modelů, jaké nám oficiální propaganda předkládá. Přímo je to stav, v němž se nachází společnost, pokud je řízena komunistickými vůdci podle zásad lidové demokracie.³⁵ Vše záviselo na vedoucí úloze strany.

2.3. Praktiky a metody propagandy

Britský vojenský historik Basil Liddel-Hart vypracoval výčet nejčastějších praktik propagandy, který nazval: standardní historický vzorec samozvaných despotických vládců³⁶ a rozdělil jej podle toho, jestli jsou vůdčí představitelé na cestě k moci, či již moc získali. Na cestě k moci vládci vědomě či nevědomě využívají nespokojenosti společnosti s existujícím

---

³⁴ Tamtéž

³⁵ Tamtéž

³⁶ LIDDELL-HART, Basil H. *Why don't we learn from history*, London: 1944. s. 19-20. převzato z: ZAVACKÁ, Marína. *Kto žije za ostnatým drôtom?: oficiálna zahraničnopolitická propaganda na Slovensku, 1956-1962: teórie, politické smernice a spoločenská prax*. Bratislava: Veda, 2005. Monografie a štúdie / Ústav politických vied SAV; zv. 7. s. 23-24

režimem nebo nepřátelské nálady mezi různými společenskými skupinami. Promyšleně a násilně útočí na existující režim a kombinují apel na společenskou nespokojenost s neohrazenými sliby. Sami tvrdí, že chtějí absolutní moc jen na krátkou dobu, aby pomohli lidem v cestě k ideální společnosti. Získávají si soucit veřejnosti vytvářením dojmu, že se proti nim organizuje spiknutí, což ve zlomových momentech používají jako prostředek k semknutí společnosti a nástroj jejího jednoduššího ovládnutí.

Po úspěšném získání moci se přístup vládců mění. Neprodleně se zbaví svých hlavních pomahačů odhalením, že ti, co se zasloužili o nový pořádek, se následně stali jeho zrádci. Tímto aktem ukazují, že ani ve svých řadách nebudou tolerovat zrádce, ačkoliv ještě nedávno byli důležití při konstituování nové společnosti. Stejně důležité je potlačit všechnu kritiku a potrestat každého, kdo připomíná fakta, která – jakkoliv pravdivá – nejsou jejich politice příznivá. Kritika je potlačena na základě nějakého důvodu, který slouží jako záminka. Jak je to možné, získají na svoji stranu církve, pokud ale její představitelé nejsou ochotni spolupracovat, zavádějí nové, náhradní náboženství, které bude spolupracovat s oficiální mocí. Realizují obrovská díla materiálního charakteru, na něž využívají veřejné prostředky. To vše výměnou za svobodu ducha a myšlení, o něž lidi okradli. Pro uklidnění společnosti manipulují měnou, aby se ekonomická pozice státu zdála být lepší, než jakou ve skutečnosti je. Pro upevnění pout, která stále pevněji svírají lidi, používají hesel o patriotismu. Typickým rysem také je, že dříve či později vyhlásují jinému státu válku jako prostředek na odvrácení pozornosti od vnitřních životních podmínek a usměrňují tím projevy masové nespokojenosti směrem ven. Mimo jiné také rozšiřují struktury státu za cenu podkopávání jeho základů, a to živením neschopných sympatizantů na účet sebevědomých spolupracovníků, apelováním na masový smysl pro grandiózní a senzační namísto pravých hodnot a podporováním romantického místo realistického pohledu na svět. Tímto však nevyhnutelně způsobí zhroucení toho, co stvořili.

Pro potřeby práce použijeme výčet manipulativních metod, které pro své cíle využívá propaganda. Autorem je J. Barták³⁷ a původně byly sepsány jako metody, jež využívá „buržoazní“ propaganda, v současnosti ale slouží jako metody propagandy obecně. V první řadě je to subjektivizace a úspěšný kontakt s recipientem. Propaganda se snaží o vyvolání pocitu důvěry a důležitosti, neboť příjemce lehce nabývá dojmu, že je důležitý a pro úspěšnost nové věci nezbytný. Setkáváme se s emocionalizací, která do propagandy vnáší hojné používání například nespisovných útvarů, dialektů a hodnotících výrazů. Recipienti jsou klamáni překrucováním skutečnosti, uváděním mylných faktů či častějších polopravd, nejsou jim sdělovány podrobnosti. Je využívána strategie argumentů, kdy správný výběr faktů odvádí recipienta od logického rozboru reálné skutečnosti. Prameny jsou zastírány a zkreslovány, setkáváme se s neurčitými vyjádřeními, glorifikací a pomluvami. Pro konflikty není ve společnosti místo. Konflikty jsou popírány, zakrývány a všemožně maskovány ve snaze o vyvolání iluze o pěkném životě a spravedlivém světě. Lidem jsou představeni hrdinové, falešné vzory, které jsou určeny k následování. V obsahu sdělení převládá trivializace, převládá nepodstatné, bezvýznamné a vedlejší, časté je používání imperativů. Objektivnost je jen zdánlivá, projevuje se dávkovanou kritikou společenských poměrů, ale tato nezávislost a nadstranickost je jen fiktivní. Vedle senzacionalizace se objevuje i stereotypizace, která ve velké míře využívá aktuální hesla a redukuje politické souvislosti na nic neříkající formulky a šablony. Do sdělení se dostávají pomluvy, jež mají recipienta otevřeně štvát proti konkrétním věcem, neboť v prostředí davu se taková forma nejlépe šíří. Politika je mystifikována, vystupuje jako víra, jako přírodní jev. Vedle obsahového sdělení se důraz klade také na prezentaci sdělení, kdy je v psaném textu zaměřena pozornost na grafickou úpravu, na správnou volbu umístění.

J. Barták dále rozpracoval nejrozšířenější triky propagandy,³⁸ jichž moc používá se záměrem co nejvíce zefektivnit účinky svého působení a

---

³⁷ BARTÁK, Jan. *Prostředky masové informace a propagandy v politickovýchovné práci*. 2. přeprac. a upr. vyd. Praha: Svoboda, 1988. s. 123–125

³⁸ BARTÁK, Jan. Průvodce minovým polem propagandy. In: ŽANTOVSKÝ, Petr et al. *Média jako překážka v komunikaci?: Soubor textů k mezinárodní konferenci Litoměřice 2002*. Praha: Votobia, 2003, s. 83 – 108. ISBN 80-7220-141-7. s. 85-86

dosáhnout tak žádaného cíle. Prvním z triků je *lidskost*, což je iluze, že to, co se hlásá, je správné, protože to pochází od „prostého lidu“. Cílem *sympatické okolnosti* je naklonit si publikum bez uvádění důvodů. Další je *svědectví*, které se pro manipulaci recipientem odvolává na mínění osoby oblíbené či nenáviděné. S tím souvisí i *přenášení*, jehož se používá pro vyvolání náklonnosti či odporu. Ve velké míře se používají *epiteta*, jejichž emociální význam, který zdůrazňuje určitou vlastnost, jev či názor autora, utváří recipientův názor na prezentované téma. Dalším je *nahánění stáda*, což znamená, že když všichni akceptují program nebo ideu propagandisty, také s ní každý jednotlivec souhlasí. A jako poslední nesmí chybět *překrucování faktů a argumentů*.

V závěru kapitoly nezbyvá než zmínit otázku účinnosti propagandy. Z dnešního pohledu samozřejmě není možné objektivně zhodnotit, jak účinná propaganda komunistického režimu byla. Můžeme se ale zabývat technikami, které používala pro zvýšení své účinnosti. Jak uvádí J. Barták³⁹, mezi faktory, jež ovlivňovaly účinnost patří: *předmět*, kterého se sdělení týká, *způsob*, jakým se o daném předmětu hovořilo – kladně nebo záporně a na jakém *základě* hodnotíme zaměření výpovědi. Důležitá je také hodnota, kterou informace přináší a prestiž propagandisty, tj. metody, které používá, zdroje, o něž se opírá. To vše ale musí být přizpůsobeno objektu propagandy, skupině či kategorii, jíž je dané sdělení určeno.

J. Barták⁴⁰ dále zmiňuje faktory, které ovlivňují účinnost samotného obsahu sdělení. V prvé řadě záleží na srozumitelnosti obsahu, na správném poměru známých a nových prvků ve výpovědi. Obsah sdělení by se měl shodovat s postoji a názory příjemce, měl by být jednostranný či částečně neutrální. Pokud je propaganda jednostranná a nepřizpůsobuje se osobě příjemce, pak vůči ní příjemce může snáze zaujmout odmítavé stanovisko.

---

³⁹ BARTÁK, Jan. Průvodce minovým polem propagandy. In: ŽANTOVSKÝ, Petr et al. *Média jako překážka v komunikaci?: Soubor textů k mezinárodní konferenci Litoměřice 2002*. Praha: Votobia, 2003, s. 83–108. s. 91

⁴⁰ Tamtéž, s. 91–92

3. Dětský čtenář

„Na počátku života si člověk vytváří vztah k okolnímu světu, k ostatním lidem, k jazyku, formuje se jeho hodnotový systém, vnímání dobra a zla. Zároveň je v období dospívání a formování osobnosti člověk nejvíce zranitelným a nejsnáze podléhá vnějším vlivům, ať už je to ideologická indoktrinace nebo reklama. Toho si byly dobře vědomy i totalitní a autoritativní režimy 20. století, které se snažily ideologicky formovat mladou generaci a vychovat z ní poslušnou vrstvu, u níž by byla schopnost kritického uvažování potlačena.“⁴¹

Na úvod kapitoly nastíníme koncept dětství, který se v minulosti lišil od soudobého vnímání. Historickou univerzálnost vnímání dětství jako jeden z prvních zpochybnil francouzský historik Philippe Ariès roku 1960 v knize *L'Enfant Et La Vie Familiale Sous L'Ancien Régime*.⁴² Ve své práci se věnoval fenoménu dětství a naplno využíval možnosti, které mu nabízely další vědní obory: sociologie, kulturní antropologie, psychologie, demografie, statistika. Za podobná díla vzniklá v Čechách stojí za zmínku kniha autorské dvojice Mileny Lenderové a Karla Rýdla *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*.⁴³

Ariès upozorňuje, že dětství v době středověku bylo jen krátkou a bezvýznamnou fází života, na kterou se nebral žádný ohled a byla rychle zapomenuta. Být dítětem znamenalo být malým (vzrůstem) dospělým. Dle jeho koncepce rozdíl mezi dítětem a dospělým začal vystupovat až na přelomu 16./17.století, nejprve však ve vrstvách dvorské a městské společnosti. Zlomem na našem území byly hlavně reformy Marie Terezie, kdy zavedením všeobecné vyučovací povinnosti dochází ke změně režimu dne a rytmu života dítěte. Tímto se ale teprve nastupuje dlouhá cesta vývoje. Dříve než vůbec může vzniknout dětská literatura, je potřeba vyčlenit dětství jako samostatnou fázi života, jako protiklad dospělosti. V 19. století v českých

---

⁴¹ FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Propaganda pro nemění. *Dějiny a současnost*. Praha: Lidové noviny, 2007, roč. 29, č. 1, s. 17. ISSN 0418-5129. Dostupné také z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/1/propaganda-pro-nejmensi/>.

⁴² Anglický překlad: *Centuries of Childhood. A social history of Family Life*, vyšel roku 1962 v New Yorku; francouzské druhé, pozměněné vydání pochází z roku 1973; německý překlad pochází z roku 1975 a práce byla vydána pod názvem *Geschichte der Kindheit*, München – Wien 1975.

⁴³ LENDEROVÁ, Milena a Karel RÝDL. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006.

zemích dochází k budování dětského světa. Děti získávají svůj dětský pokoj, hračky či dětské oblečení. Důležitou roli v následujícím století hraje i zákaz dětské práce.⁴⁴

Přes různé kritiky zůstala Arièsova práce heuristickou základnou. V reedici autor některé své závěry poopravil, přesto však práce představuje převratné dílo a stala se dílem základním pro následující generace historiků zajímajících se o dějiny dětství. Pojem dětství nezůstal neměnným faktem, v průběhu 19. i 20. století se jeho pojetí, obrazy, symbolizace i reprezentace proměňovaly.⁴⁵ Dalo by se říct, že postupně se mění hranice mezi dětstvím a dospělostí, která se začala tvořit na přelomu 16. a 17. století. Masová média umožňují překonávat informační bariéru, která byla dříve podmíněna gramotností recipienta. Rozšíření televize a v dnešní době i zpřístupnění dřívějších tabuizovaných témat jistým způsobem urychluje dospívání.

3.1. Dítě a jeho chápání

Při rozboru čtenářských dovedností dítěte se neobejdeme bez psychologie a jejího vymezení ontogeneze dítěte.⁴⁶ Pro dospělého je komplikované poradit si s dětskou literaturou, pokud správně nepochopí procesy, které u dětského čtenáře probíhají. Vymezíme si tedy podrobně jednotlivé vývojové fáze, jež nám definuje vývojová psychologie, a dále pak rozvoj specifických schopností dítěte. Pokud chceme lépe proniknout do světa určeného dětem, je důležité věnovat pozornost způsobu jejich chápání a vnímání. V minulém století vzniklo nepřehledné množství teorií, které popisují jednotlivé fáze vývoje. V běžném životě si člověk vystačí s rozdělením na novorozenecké období, dětství, adolescenci, dospělost a stáří. Avšak vývojová psychologie pracuje s přesnějším rozdělením, jež je závislé na třech bodech. První z nich říká, že chování v každém stadiu je organizováno kolem dominantního tématu. Druhý bod hovoří o chování, jež je v jednom stadiu kvalitativně odlišné od minulého a budoucího chování. Poslední bod určuje,

---

⁴⁴ V Československu 1919 – znamená zákaz práce pro děti mladší 12 let.

⁴⁵ Pro srovnání: LENDEROVÁ, Milena a Karel RÝDL. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006.

⁴⁶ ATKINSON, Rita L. et al. *Psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 72–99

že všechny děti procházejí stejnými stadii ve stejném pořadí, dobu trvání jednotlivých stadií ovlivňuje prostředí.

Kognitivním vývojem v dětství se zabýval Jean Piaget a na něj navazoval Lawrence Kohlbert. Přestože se již po pár letech od Piagetova výzkumu ukázalo, že děti jsou schopné určitých operací, ale v daném experimentu je zkrátka neumějí využít, stále neexistuje teorie, která by stávající adekvátně nahradila.

Jean Piaget žil v letech 1896 – 1980. Byl to švýcarský psycholog, který významně změnil nazírání na vývoj dítěte. Zaměřil se na interakci mezi zráním přirozených schopností dítěte a jeho interakcemi s prostředím. Na základě pozorování chování svých dětí dospěl k závěru, že schopnost dětí přemýšlet a uvažovat prochází několika stupni kvalitativně odlišných stadií a každé z nich má ještě několik dílčích fází. Za základní stadia označil *senzomotorické stadium* (0-2 roky), *předoperační stadium* (2-7 let), *stadium konkrétních operací* (7-12 let) a *stadium formálních operací* (12 a více let).⁴⁷

Z pohledu této práce bude v našem zájmu období stadia konkrétních operací. Pro dané období je podstatné, že dítě začíná používat abstraktní pojmy, ale zatím jen ve vztahu ke konkrétním předmětům. Zhruba kolem pátého roku se u dítěte vyvíjí smysl pro povinnost dodržovat pravidla, o kterých se nediskutuje, neboť pocházejí od autority (např. rodičů). Je to věk, kdy dítě posuzuje čin podle jeho následků a ne z hlediska záměrů, jež k němu vedou. Kolem sedmého roku věku dítě začíná chápat, že dohody mohou být měněny, pokud s tím všichni zúčastnění souhlasí. Dítě se začíná zaměřovat na subjektivní úvahy, tudíž například trest vidí jako lidský čin a ne jako nevyhnutelnou odplatu. Plně chápat morální pravidla jsou děti schopné podle této teorie až ve stadiu formálních operací.

Americký psycholog Lawrence Kohlberg pracoval s Piagetovou teorií a určil šest vývojových stadií morálního úsudku sdružených do tří úrovní. Úrovněmi jsou: *předkonvenční morálka*, *konvenční morálka*, *postkonvenční morálka*.⁴⁸ Každá ze zmíněných úrovní se dále dělí na dvě stadia. Svůj výzkum založil na vyprávění příběhu a následných reakcí na něj. Příslušné odpovědi rozdělil k jednotlivým fázím vývoje a to na základě důvodů, které

⁴⁷ Podrobněji viz: PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. 6. vyd. Praha: Portál, 2014.

⁴⁸ ATKINSON, Rita L. et al. *Psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 85–86

respondenti uváděli pro určitý typ chování. Kohlberg se domníval, že všechny děti začínají na úrovni I, na které setrvávají zhruba do deseti let. Pro toto období je klíčová orientace na trest a odměnu. To znamená, že děti jednají podle toho, zda-li je čeká odměna nebo trest. Na úroveň číslo II se dítě dostane zhruba kolem věku třinácti let. Zde je klíčová orientace na názor druhých lidí: tedy na to být hodným dítětem a vyhnout se nesouhlasu ze strany druhých, nebo respektovat autoritu, tedy dodržovat zákony a sociální pravidla, aby se vyhnul odsouzení ze strany autorit a tím pocitu viny. Postkonvenční morálky měly dosahovat až děti s vyvinutým abstraktním jednáním. Ale tato úroveň se stala natolik spornou, že ji později Kohlberg posunul věkově výše a označil ji jako vysoké stadium zásadového uvažování.

V praxi tedy tato teorie funguje následovně: *„Předkonvenční morální úroveň je úrovní většiny dětí do 9 let, některých adolescentů a mnoha dospívajících a dospělých kriminálních živlů. Konvenční úroveň je úrovní většiny adolescentů a dospělých v naší společnosti i ostatních společnostech. Postkonvenční úrovně dosahuje menšina dospělých, obvykle teprve po 20. roce života.“*⁴⁹

Zajímat nás bude rozvoj čtenářských dovedností dítěte. V našem záběru bude předškolní a mladší školní období, tedy věk 3 – 11 let. Předškolák je charakterizován věkem 3 – 6 let, je to období, kdy u dítěte dochází k zásadnímu vývoji, který je nutný před nástupem do školy. Vedle psychosociálního vývoje se vyvíjí dětská motorika, například od 5 let dítě samo zvládne nakreslit postavu. Zdokonaluje se řeč, v 6 letech dítě používá asi 2 500 slov a srozumitelné věty o délce 6 až 7 slov. Pro nás je ale nejdůležitější zájem o mluvenou řeč. Ve věku 3 – 4 roky dítě vydrží delší dobu poslouchat krátké povídky, začíná se učit krátké říkanky. Tohle vše v Mateřídoušce najdeme. Po nástupu do školy dítě nutně potřebuje pomoc dospělého. Průměrný sedmiletý školák se bez takové pomoci neobejde. V prvním roce školní docházky je důležité, aby rodiče se čtením nepřestávali, dítě může samostatně číst až v okamžiku, kdy jej čtení začne bavit, kdy

---

⁴⁹ VACEK, Pavel. *Rozvoj morálního vědomí žáků: metodické náměty k realizaci průřezových témat*. Praha: Portál, 2008. s. 26

dokáže přeslabikovat text a najít v něm smysl.⁵⁰ Nejdůležitější pro rozvoj dětských dovedností je kniha. V Mateřídoušce se v 70. letech setkáváme s rubrikou, která informuje o vycházejících dětských knížkách a bezradnému rodiči tak poskytuje tipy, z čeho se dítěti dá dobře předčítat a co brzy zvládne přečíst i samotné dítě.

Jaroslav Toman uvádí,⁵¹ že dětská recepce je naprosto závislá na faktoru psychologickém, který je představován předpoklady dítěte v jednotlivých fázích jeho vývoje. Jeho připravenost k přijetí, pochopení a osvojení si textu závisí na jeho úrovni psychických funkcí: vnímavosti, pozornosti, paměti, představivosti, fantazii, logického a obrazového myšlení spjatého s řečí a vyjadřováním. Podstatná je také úroveň techniky čtení a celková čtenářská kultura, která je závislá na jeho dovednostech. Míra osvojení techniky čtení je dle Tomana rozhodující pro vytvoření vztahu dítěte k četbě a ke knize obecně. Pokud dítě ovládá čtení, ale nerozumí textu, nedokáže proniknout do hloubky sdělení a tak se pro něj příběh nestane poutavým a dítě na základě této zkušenosti nebude čtení samo vyhledávat.

3.2. Vymezení dětské literatury

V počátcích literatury pro děti a mládež se setkáváme s názvy jako jsou: dětské spisy, spisy pro mládež, dětské čtení, dětské písemnictví, dětská četba. Literatura pro děti a mládež je úzce svázána s literaturou pro dospělé. Jejich vztah se měnil v průběhu let, od počáteční dominantní úlohy literatury pro dospělé (doba romantismu) až po vliv dětské literatury na fantazijní motivy a jazykové prostředky v literatuře pro dospělé.⁵² Literatura pro děti a mládež je definována příjemcem v rozmezí věku 3–16 let. V 16 letech pak nastává úsek raného věku dospělosti. Vývojová psychologie⁵³

---

⁵⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. Vývoj dítěte a čtení. In: WILDOVÁ, R et al. *Čtením ke vzdělání: texty z konference Čtením ke vzdělání, pořádané občanským sdružením Centrum Čítárna v Praze, dne 28.11.2003*. Praha: Svoboda Servis, 2004. s. 7

⁵¹ TOMAN, Jaroslav. Současný prepubescentní čtenář a jeho proměny. In: WILDOVÁ, R et al. *Čtením ke vzdělání: texty z konference Čtením ke vzdělání, pořádané občanským sdružením Centrum Čítárna v Praze, dne 28.11.2003*. Praha: Svoboda Servis, 2004. s. 8–15.

⁵² ČEŇKOVÁ, Jana et al. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. s. 12

⁵³ Pro srovnání: LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd.* Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.; THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015.

období, které označujeme jako „dětství“ a „dospívání“, rozděluje do časových úseků dle schopností a dovedností dítěte: *starší předškolní věk* (3–6 let), *mladší školní věk* (6–11 let), *střední školní věk* (12–15 let), *starší školní věk* (15–18 let). Zmíněné rozdělení je podstatné i pro zaměření literatury. Text jazykově a obsahově zaměřený na staršího recipienta nebude zajímat dítě mladšího školního věku a naopak.

V roce 1962 bylo Františkem Tenčíkem poprvé uveřejněno bližší rozdělení literatury pro děti a mládež dle jejího prvotního zaměření.⁵⁴ Literaturu pro děti a mládež zde rozděluje na intencionální a neintencionální. Intencionální literární díla jsou dětem a mládeži adresována tvůrci a jsou určována vnějšími atributy jako jsou: podtitul, edice, nakladatelství. Neintencionální literatura pak obsahuje veškerou četbu dětí a mládeže, v níž se ocitají slovesné projevy, které si literatura pro děti a mládež přisvojuje a které se tak podílejí na jejím neustálém kvantitativním růstu. V četbě dětí a mládeže od druhé poloviny 20. století převažuje intencionální tvorba. Za první intencionální dílo ve světovém kontextu je považována ilustrovaná encyklopedie *Orbis sensualium pictus*⁵⁵ Jana Amose Komenského.

Doložené počátky četby dětí a mládeže v českých zemích a vydávání literatury pro děti a mládež klademe do období panování Marie Terezie a Josefa II.⁵⁶ Zavedení povinné školní docházky oficiálně ustanovilo dětství jako samostatné vývojové stadium.⁵⁷ V našich zemích byly tímto způsobem položeny základy pro další vývoj, který nakonec znamenal akceptaci dětství v takové podobě, jako jej známe dnes.

V roce 1945 nastává nesnadná situace. Je potřeba vymezit orientaci další tvorby, která bude navazovat na tvorbu literatury meziválečné a literatury okupační. Zřetelný je prohlubující se vzájemný vztah dětské literatury a literatury pro dospělé a s tím související otázka, zda se dětská literatura bude dále otevírat vztahům k literatuře pro dospělé, či se jen omezí

---

⁵⁴ TENČÍK, František. *Četba mládeže v počátcích obrození*. Praha: SNDK, 1962.

⁵⁵ 1. vyd. 1658 v Norimberku, 1685 v Levoči, latinská, německá, maďarská a česká mutace.

⁵⁶ ČEŇKOVÁ, Jana et al. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. s. 14

⁵⁷ Pro srovnání: LENDEROVÁ, Milena a Karel RÝDL. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006.

na svoji sféru. Největší konflikt samozřejmě nastal v otázkách ideologie a politického kontextu. Tyto neshody probíhaly převážně skrytě a zaměřovaly se především na podporu či odmítání socialisticky píšících autorů. Neboť již od května 1945 nešlo otevřeně vystupovat proti socialistickým idejím a veřejně je odsuzovat, bylo to možné jen zprostředkovaně, a to vyjadřováním postoje k socialisticky píšícím autorům, kteří svůj postoj vyznávali svým dílem.⁵⁸

Zkušenost války měla vliv na všechny oblasti života. V autorech mimo jiné zasadila potřebu předat následujícím pokolením hodnoty, které pro ně byly závazné a realitou války často ohrožované. Jak je již zřejmé, rok 1948 byl vyvrcholením tendencí, jež se v literatuře objevovaly již po roce 1945. Kultura se měla stát naprostou součástí života, již nešlo o vybudování kontaktu mezi tvůrci a vnímatelem, nýbrž se stala nástrojem doby. Na sjezdu národní kultury konaném v dubnu 1948 Klement Gottwald zdůrazňuje roli kultury při cestě lidí k humanitním ideálům.

Zánik soukromých nakladatelství a jejich nahrazení systémem státních podniků umožnilo postavit hráz brakové a komerčně pojeté literatuře. Roku 1949 vzniká Státní nakladatelství dětské knihy (dále SNDK), kterému byl přidělen monopol na vydávání dětské literatury. Svými pravomocemi nakladatelství upravilo a hlavně zúžilo žánrové spektrum dětské literatury. Z pultů zmizela literatura s náboženskou, skautskou či legionářskou tematikou a mnoho dalších. Vedle SNDK dále vzniklo nakladatelství a vydavatelství Mladá fronta. Založeno bylo roku 1945 a vydávalo beletrii, poezii, dětské a pionýrské časopisy, deník Mladá fronta a společenskovední literaturu.

3.3. Náležitosti dětské literatury

Literatura pro děti má být jednoduchá, nekomplikovaná složitými vztahy. Důležité je proti sobě stavět jasné dobro a jasné zlo. Jejich boj vždy končí stejně. Zlo musí prohrát a dobro vyhraje. Chudáci vždy přemůžou bohaté, utlačovaný lid svrhne krutého cara, Hitler si přece nikdy nemohl myslet, že vyhraje nad rytíři z Východu. A složitosti typu vyvraždění carské

---

⁵⁸ Pro srovnání: CHALOUPEK, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež: od začátku 19. století po současnost*. 2., rozš. vyd. Praha: Albatros, 1984.

rodiny, pakt Molotov – Ribbentrop, nejsou pro příběh cílené dětem podstatné. Pokud však něco z těchto událostí přece jen pronikne do textu, ztrácí tím toto sdělení svůj komplikovaný charakter. A přestože se v historickém kontextu určité události staví proti sobě a jsou navzájem neslučitelné, v dětské literatuře tyto věci můžeme najít pokojně vedle sebe. Příkladem může být boj proti továrníkům, pánům, kteří ožebračují své zaměstnance následovaný zmínkou, že Engels byl také továrníkem.⁵⁹ Dvě rozporuplné věci, které jsou stavěny vedle sebe s naprostou samozřejmostí.

Při výběru knihy dítětem rozhoduje zaměření knihy. Dítě se chce něco dozvědět, ale to něco je často velmi konkrétní, a tudíž ne všechno může uspokojit dětské nároky. Jak zmiňuje Chaloupka⁶⁰, dětský recipient je vysoce subjektivně zájmově motivován.

Jedním z nejdůležitějších předpokladů psaní literatury pro děti je dle Vladimíra Macury⁶¹ přizpůsobení subjektu autorského subjektu čtenářskému. Dětská literatura je určitým způsobem omezena, a to jak jazykově, tak i tematicky. Na jednu stranu autor sám vymezuje dětský svět, určuje jeho hranice a také způsob nahlížení na – pro nás – zřejmá fakta. Záleží čistě na jeho schopnostech manipulovat čtenářem správným směrem. Ale na druhou stranu, aby se mu to opravdu povedlo, musí se dětskému světu přizpůsobit, trochu zdětinštět. Je důležité, jakým způsobem se autor rozhodne zaujmout dětskou fantazii, protože i sebehorší a nezajímavé téma se při správné interpretaci může stát pro dítě zajímavým, jeho hrdinové vzorem, ke kterému bude celé své dětství vzhlížet a kterému se bude toužit připodobnit. Autor sám ale nikdy nesmí propadnout dětskému světu natolik, aby ztratil svou nadřazenou, poučující roli. Svět hravosti, bezstarostnosti, svět bez komplikací a rozporů je přitažlivý a autor sám pak může lehce ztratit zdravý úsudek.

Text psaný pro děti musí být této věkové kategorii přizpůsoben také jazykově. Proces čtení psaného textu klade vysoké nároky na psychiku čtenáře, která je u dětí ještě limitována. Takovýto text přísluší starším

---

⁵⁹ HOSTÁŇ, Jan. *Dva věrní přátelé: [Karel Marx a Bedřich Engels]*. Praha: SPN, 1970.

⁶⁰ CHALOUPKA, Otakar. *Horizonty čtenářství*. Praha: Albatros, 1971. s. 21

⁶¹ MACURA, Vladimír et al. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008. Šťastné zítřky.

čtenářům, zatímco text pro mladší čtenáře musí být doplněn vizuálními prvky.

4. Tradice časopisů pro děti a mládež po roce 1945

P. Hykeš vymezuje úkol dětských časopisů následovně: *„Časopisy musí organizovaně přispívat k vytváření nového světového názoru a vychovávat v duchu socialistické morálky; to jest musí být politické. Musí především ukazovat pracujícího člověka v jeho boji proti všem špatným měšťáckým přežitkům, jako je egoismus, ziskuchtivost, vykořisťování, halasně vlastenčení, vedoucí k imperialistickým válkám. Musí zdůrazňovat úsilí lidově demokratických států o mír, spolupráci všech pracujících na celém světě, nové lidově demokratické vlastenectví, založené na úctě k jedinci, kolektivu národnímu i světovému.“*⁶²

Ve snaze najít cestu k dětskému čtenáři používá literatura aktuální témata a snaží se odrážet uměleckou tvorbou skutečnost, v níž děti žijí. Literatura bezprostředně po válce se povětšinou odpoutala od tradičních témat, přestala hledat nová zpracování již známých příběhů a namísto toho dětskému čtenáři servírovala realitu protifašistického odboje, osvobození republiky či odporu proti Němcům. V době poválečné jsou tato témata tak aktuální, že nezaměřit se na ně by byla věčná škoda. Téma války bylo natolik silné, a tak čerstvé, že děti dokázalo zaujmout. Hrdina bojující proti Němcům vždy získal jejich sympatie, ať by byl vykreslen jakkoliv. Ale čím působivěji byl pojatý, tím lépe zůstal v dětských myslích a představách. Socialistická literatura měla dítě vyvést z dřívější uzavřenosti dětského světa, měla na něj nahlížet a zobrazovat ho jako člověka mezi lidmi, měla řešit otázky včlenění dítěte do aktuálních společenských vztahů s podtržením hledisek ideových a perspektivních. Autoři se tedy snažili zachytit vše, co bylo v životě dítěte nové: novou školu, Pionýra. Průběžně se však v určité míře objevovaly reedice knih klasiků, v 50. letech opět narůstal počet pohádek převyprávěných současnými autory. Dále se rozvíjela autorská pohádka a postupně i moderní pohádka.

---

⁶² HYKEŠ, P. Funkce časopisu pro děti a mládež. *Štěpnice*. Mladá fronta, 1949, roč. 2, s. 84-88

4.1. Časopisy – jejich vznik i zánik

Po roce 1945 začalo vycházet velké množství časopisů. Pro nejmenší nově vycházel časopis *Brouček* (1945 – 1949), *Jiskry* (1949 – 1950), *Vlaštovička* (1945 – 1949), *Poupě* (1946 – 1948), *Sedmíhlásek* (1945 – 1950), *Studánka* (1947 – 1949), *Plamen mládí* (1949 – 1950). Mezi zábavnými časopisy pro starší děti vycházel: *Vpřed* (od roku 1945), *Junák* (od roku 1945)⁶³, *Radostné mládí* (1945 – 1948) a noviny *Mladý hlas* (1945 – 1950). Dále časopisy literárně-umělecké: *Klas mladých* (1945 – 1948), *Mladý máj* (1948), *Cesta* (1948 – 1949); populárně-naučné: *Český domov* (1945 – 1949), *Karavana* (1946 – 1949), *Domov a svět* (1949 – 1952), *Člověk a příroda* (1949 – 1952), *Mladý technik* (1946 – 1952); zájmové: *Jaro* (1946 – 1948), *Nazdar* (1946 – 1948), *Orlík* (1946 – 1948), *Zdravý svět* (1946 – 1948). Samozřejmě dále i několik časopisů s náboženským zaměřením.

Počátkem 50. let z celkem velkého výběru zůstává kromě *Mateřídoušky* jen *Mladý technik*, jehož název byl brzy změněn na *Mladý technik: Věda a technika mládeži* (1952)⁶⁴. Nově v 50. letech vznikly například *Pionýrské noviny* (1951 – 1968)⁶⁵, *Ohníček* (1950) a *Pionýr* (1953), *ABC mladých techniků a přírodovědců* (1957), *Sluníčko* (1967), *Pionýrská stezka* (1970). Jakékoliv další časopisy byly jen krátkou epizodou a brzy zanikly.

Takto radikální omezení počtu dětských časopisů na přelomu 40. a 50. let mělo několik důvodů. Jednak se těžiště tvorby přesunulo na knižní publikace, ale často také nevyhovovaly ideologicky, neboť některé časopisy vycházely jako spolkové či náboženské. Nesmíme však opomíjet fakt, že menší počet časopisů ve větších nákladech se mnohem lépe kontroluje a spravuje. Čísla ukazují, že souhrnné náklady dětských časopisů 50. let překračovaly souhrnné náklady dětských časopisů v meziválečných letech,⁶⁶ což naznačuje, že časopisy byly žádané, přestože byl jejich výběr značně omezený. Na druhou stranu ale nesmíme ani zapomínat, že časopisy neměly žádnou konkurenci, vycházelo jich velmi málo ve srovnání s produkcí

⁶³ Časopisy *Vpřed* a *Junák* jsou roku 1949 sloučeny – vychází jako *Junáci vpřed*, ale organizace *Junák* brzy zaniká, název se mění na *Vpřed*, roku 1951 na *Vpřed pionýři*, ještě téhož roku ale pro nezájem čtenářů časopis zaniká.

⁶⁴ Po roce 1953 vychází už jen jako *Věda a technika mládeži*.

⁶⁵ Později vychází jako *Sedmička pionýrů* (1968).

⁶⁶ Pro srovnání CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež: od začátku 19. století po současnost*. 2., rozš. vyd. Praha: Albatros, 1984.

předchozích let a každý byl zaměřen na určitou věkovou kategorii. Zmíníme-li velkou poptávku po dětských dílech, jak knihách, tak časopisech, a nemožnost ji uspokojit, soudy o úspěšnosti časopisů jsou značně zkreslené a mohou být irelevantní.

Časopis se často stává příležitostí pro začínající autory, je jim dána možnost uvést se a těm úspěšnějším se pak otevírá brána do světa vydávání vlastních publikací. Stávaly se tedy jakýmsi ověřovacím terénem pro budoucí autory dětských knížek a jejich budoucí výtvarné zpracování. Pokud procházíme jednotlivá čísla *Mateřídoušky*, narazíme na velké množství děl, které později vyšly v knižní formě, některé dokonce formou televizních pohádek. Nezřídka se také stávaly příležitostí k otištění textu, který by knižní produkce neotiskla. Redakce se povětšinou snažily děti seznamovat s hodnotnými texty, ale přesto se časopisy nikdy nemohly zcela vyhnout ideologickým zásahům. Rozpětí a prezentace literatury v dětských časopisech podléhá věkové kategorii, pro kterou je časopis určen. V časopisech pro mladší děti (zde konkrétně *Mateřídouška* a *Sluníčko*) může být literární složce věnováno více prostoru než v časopisech pro starší děti, neboť v nich se literatura dělí o místo i s ostatními složkami časopisu.

5. Mateřídouška a její tradice

Následující kapitola si klade za cíl čtenáře obecně seznámit s časopisem Mateřídouška, s jejím vznikem a představit ji jako celek. Vedle periodicity nás bude zajímat struktura časopisu, změny redakce, a to v souvislostech doby. Představíme vývoj v letech 1945 – 1979.

Časopis Mateřídouška se od ostatních poválečných časopisů odlišuje svou kontinuitou. Časopis začal vycházet po 2. světové válce a v tradici pokračuje dodnes. Těsně po válce sice vzniklo nepřeberné množství nových časopisů, avšak všechny byly dříve či později pozastaveny a v 50. letech nahrazeny. Ještě na podzim roku 1945 se uvažovalo o tom, že časopis Mateřídouška a Ohníček vyjdou společně,⁶⁷ vydání časopisu Ohníček ale bylo odsunuto až na září 1950. Vydání Ohníčku mělo posunout věkovou hranici čtenářů Mateřídoušky na 4 až 8 let a samotný Ohníček se měl soustředit na děti ve věku 8 až 12 let.

5.1. Vznik časopisu

Z dopisu zaslaného vydavatelstvím Práce Tiskovému odboru ministerstva informací vychází, že oficiálním iniciátorem vzniku časopisu byla Ústřední rada odborů. Časopis je zde vymezen pro děti od 6 do 9 let a měl vycházet pod názvem „Psaníčko“. Redakci časopisu měli tvořit František Hrubín, Miloš Holas a Ondřej Sekora. Záměr časopisu zněl: *„Časopis bude přinášet drobné básničky, říkadla, povídky, hádanky, obrázková pásma, atp., a bude psán v duchu nových zásad výchovy mládeže i pedagogického pokroku. Bude komponován tak, aby sloužil i jako čtenářská předloha učitelů národních škol. Příspěvky do časopisu přislíbili naši přední básníci, spisovatelé pro mládež i výtvarníci.“*⁶⁸ Časopis mění své jméno z „Psaníčka“ na „Mateřídoušku“ dopisem z 11. 9. 1945.⁶⁹

Časopis byl založen z popudu Františka Hrubína⁷⁰, který se prvních 7 ročníků (až do roku 1950) také stal jedním z jeho redaktorů. Do časopisu bohatě přispíval, a to až do své smrti v březnu roku 1971. Režim věděl, jak je

⁶⁷ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, str. 111

⁶⁸ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, str. 117

⁶⁹ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, str. 114

⁷⁰ Na Hrubínův popud začal také v roce 1956 vycházet časopis Zlatý máj, který dokumentoval stav českého a slovenského bádání a seskupoval přední teoretiky literatury.

důležité zdůrazňovat tradici časopisu, a proto například v prosinci 1970 vychází číslo na počest 25 let od založení časopisu. Strany 2 – 5 přináší verše Františka Hrubína a sám autor píše o vzniku časopisu: „Už za války jsme pomýšleli na založení časopisu pro nejmladší čtenáře, zatím u nás podobný nebyl. Hned po válce jsme přišli s návrhem o takový časopis do nakladatelství Práce. Věděli jsme, jak by měl časopis vypadat, ale dlouho jsme se nemohli dohodnout na názvu. Jednou jsem seděl u holiče a ucítil jsem vůni, která do holičství vůbec nepatřila: vůni mateřídoušky. A řekl jsem si: To by byl název! Jednak je v tom tradice z Erbena a potom mateřídouška je typická česká polní kytička. Ten název zůstal časopisu do dneška. Sám se divím, když slyším, že je Mateřídoušce dvacet pět let. Zdá se mi nemožné, že ten čas tak rychle od vydání prvního čísla uběhl. Přál bych si, aby děti v Mateřídoušce stále nacházely to, co jsme tam minuli vložit a co jsme tam snad vložili.⁷¹“ Dále pak v roce 1975 slaví časopis 30 let od svého vzniku, a proto je povolena jednorázová změna rozsahu časopisu a dané číslo vyjde s 64 stranami.⁷² Publikovány jsou opět hlavně díla Františka Hrubína a Josefa Lady, dále se objevují články, které čtenáře provázejí průřezem historie časopisu.

Hlavičku časopisu namaloval Josef Lada a bez ohledu na dobu či obsah svou podobu si zachovala až dodnes. K drobné úpravě dochází jen ve stylu písma, v zimních měsících se občas místo ozdobných květů a lístků objevuje nápis lemovaný sněhem. Jak bylo zmíněno, název odkazoval ke stejnojmenné bylině, ale též se hlásil k literárnímu odkazu K. J. Erbena.⁷³

Časopis zpočátku vycházel v nakladatelství Mladá fronta. Od září roku 1949 až do ledna 1953 časopis vycházel ve Státním nakladatelství dětské knihy a pak se opět vrací do nakladatelství Mladé fronty.

---

⁷¹ *Mateřídouška: časopis pro malé čtenáře*. Praha: Mladá fronta, 1970, roč. 27, č. 4, s. 2.

⁷² Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, str. 35

⁷³ Pro srovnání GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Literatura pro děti s ukázkami textů*. Praha: SPN, 1987.

5.2. Struktura časopisu

Časopis začal vycházet jako čtrnáctideník, s pauzou o letních prázdninách. Později se časopis měl změnit na týdeník,⁷⁴ ale to za celou dobu jeho existence nebylo realizováno. Této tradice se vydavatel držel s jedinou výjimkou až do roku 1953, kdy od 10. ročníku začal časopis již napořád vycházet jako měsíčník. Výjimkou byl 5. ročník, kdy časopis vyšel jako měsíčník. Zpočátku Mateřídouška vychází celkem nepravidelně, až do konce roku 1955 každý ročník vychází s jiným počtem čísel. Tato proměnlivost je způsobena jednak změnou periodicity, ale také odlišným časovým rozpětím, ve kterém časopis vycházel, a hlavně dostupností prostředků nutných pro jeho vydávání.

První číslo bylo plánováno na září 1945 v nákladu 100 000 ks, časopis měl být tištěn čtyřbarevným ofsetem a cenově dostupný všem.⁷⁵ Již v září 1945 byl požadován náklad 200 000, brzy snížen na 170 000 výtisků na číslo. Žádost o zvýšení nákladu byla odůvodňována širokým kulturním a propagačním posláním časopisu.⁷⁶ Nakonec byl schválen náklad 80 000 kusů, což znamenalo velké zklamání pro vydavatelství Práce, které počítalo s tím, že by se náklad mohl vyšplhat až na 170 000 kusů.⁷⁷ Svou žádost vydavatelství zdůvodňovalo velkým zájmem čtenářů i samotných škol, jejichž poptávka není uspokojena ani z jedné třetiny. Ve své době se jednalo o jediný časopis pro nejmenší děti, který ale kvůli špatnému zásobení papírem a nedostačujícím přidělům nevycházel pravidelně.

Přes veškerá očekávání tak 1. ročník nakonec vyšel až 19. prosince roku 1945 a měl sedm čísel. Přestože byl tento ročník označován jako čtrnáctideník, vycházel spíše s měsíčními intervaly a to až do června 1946. 2. ročník měl šest čísel a vycházel mezi zářím a prosincem roku 1946. 3. ročník vycházel s pravidelnými intervaly v počtu 12 čísel v období leden až červen 1947. 4. ročník měl 20 čísel a vycházel v období školního roku, tedy v září 1947 až červnu 1948. Již zmiňovaný 5. ročník vycházel v počtu 12 čísel jako měsíčník, a to od září 1948 až do července 1949, kdy vyšlo dvojčíslo s 24

---

⁷⁴ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, s. 110

⁷⁵ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, s. 116

⁷⁶ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, s. 110

⁷⁷ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, s. 103

stranami. Tento ročník je stále označován podtitulkem čtrnáctideník. 6. a 7. ročník vyšel ve stejném počtu a ve stejném období jako čtvrtý ročník, liší se jen 7. ročník, kdy číslo 7-8 vyšlo jako vánoční dvojčíslo. 8. a 9. ročník sice vyšly ve stejném období, tedy od září do června, ale liší se v počtu čísel. Osmý ročník má 17 čísel, zatímco devátý ročník 16 čísel.

Můžeme si zde všimnout, že časopis prvních 10 ročníků nevycházel o prázdninách, vycházel v nepravidelném počtu čísel a vyznačoval se nesprávně určenou periodicitou. Jak vychází z pramenů,⁷⁸ Československo se v 50. letech potýkalo s nedostatkem papíru. V oblasti tisku tento nedostatek zasáhl hlavně denní tisk, zatímco počet knižních publikací neustále stoupal. Vedle nedostatku papíru se tiskárny musely potýkat také se špatnou kvalitou papíru, problémem bylo velké procento ztrát při tisku, čímž ještě klesalo přidělené množství určené pro tisk.⁷⁹ Přes tyto problémy byla ale patrná snaha zajistit náklad časopisu v dostatečném množství, někdy však na úkor menšího počtu čísel. Byla tedy snaha zvyšovat náklad časopisu, jak jen to podmínky dovolí. Často to ale bylo na úkor ostatních časopisů, o které nebyl tak velký zájem jako o Mateřídoušku. Například pro zvýšení nákladu pro rok 1960 bylo sáhnuto na část papíru určeného pro tisk časopisu Ohníček a časopisu Věda a technika mládeže.⁸⁰ V roce 1962 bylo zvýšení nákladu Mateřídoušky zajištěno prostřednictvím fondů pro časopis ABC.⁸¹ Výjimkou ve snaze zvyšovat náklad byl rok 1956 (12. ročník), kdy kvůli opravě rotačního ofsetového stroje došlo ke změně formátu časopisu, čímž ale stoupla spotřeba papíru, a proto se náklad časopisu v tomto roce nezvýšil, spíše poklesl. Mateřídouška vyšla v počtu 202 000 výtisků na číslo, zatímco v roce 1953 vyšla v nákladu 206 000 výtisků na číslo.⁸²

Od 10. ročníku vycházel časopis měsíčně, od 12. ročníku již nekopíroval školní rok, ale rok kalendářní, a tak to zůstalo až do roku 1964, kdy od 21. ročníku časopis začal vycházet opět podle školního roku – tedy v září. Přes uváděné výkyvy se časopis vždy držel stejného počtu stránek. Prvních 23 ročníků vychází v počtu 16 stránek na číslo, včetně obálky. Od

---

⁷⁸ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška

⁷⁹ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, s. 69

⁸⁰ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, s. 34-35

⁸¹ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, s. 32-33

⁸² Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, s. 42-52

září 1967 časopis vycházel v počtu 32 stránek, opět včetně obálky. Součástí 27. – 31. ročníku byla navíc kniha na pokračování, jejíž 4 stránky bylo možné vyjmout a následně spojit do knížky. Tato čísla tedy mají 28 pevně sešitých stran a 4 vyjímatelné.

Pro podrobné seznámení s redakcí je v Příloze 1. uvedena přehledná tabulka. Prvními redaktory byli František Hrubín, Dr. Miloš Holas a Dr. Břetislav Mencák. K první změně redakce došlo již v říjnu 1950, kdy se šéfredaktorem stává Jaromír Michal Průša, od prosince 1951 byl šéfredaktorem Jiří Václav Svoboda, který si svůj post podržel až do září 1962. V říjnu 1962 se šéfredaktorem stal Zdeněk Adla a redaktorkou Dagmar Lhotová, k níž se v říjnu 1967 jako redaktor přidal Jiří Černý. Od září 1969 Jiří Černý vystupoval jako šéfredaktor po boku s redaktorkou Dagmar Lhotovou. V září 1971 se novým šéfredaktorem stal Eduard Vavruška a redaktory zůstali Dagmar Lhotová spolu s Jiřím Černým. Od června 1980 byla šéfredaktorkou Eliška Knotová, která je nahrazena až roku 1989 Jiřinou Černíkovou.

Časopis je často členěn do určitých období podle svého charakteru.⁸³ *Mateřídouška*, jako jeden z nejvýznamnějších časopisů pro děti, byla samozřejmě ovlivněna aktuální situací a náladou. Změny v jejím zaměření byly často doprovázeny (avšak nepodmíněny) obměnami šéfredaktorů či členů redakčních rad.

5.3. Věkové zaměření

Mateřídouška se zpočátku potýkala s problémem věkové nevyhraněnosti. Její podtitul sice vždy napovídal, že jde o časopis pro nejmenší čtenáře, ale zaměření z důvodu absence podobného časopisu muselo být dost široké. Postupně si břímě dětského časopisu společně nesly *Sluníčko* (1967), *Mateřídouška*, *Ohníček* (1950), *Pionýr* (1953) a *Sedmička pionýrů* (1968). *Sluníčko* bylo určeno pro děti na počátku školní docházky, byl to první časopis, se kterým se dítě mohlo setkat. Tento výběr časopisů byl doplňován: časopisem zabývajícím se vědou a technikou je *ABC mladých*

---

⁸³ Pro srovnání SEKERÁKOVÁ, Anna. *Příběh Mateřídoušky*. Praha, 2009 [citováno 2015-04-03]. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/86762/>

techniků a přírodovědců pro střední věk a *Věda a technika* mládeži pro vyšší věk. Otázkám přírody a táboření se věnoval časopis *Pionýrská stezka*. Kultuře a literatuře se jen částečně věnoval časopis *Pionýr*. Větší děti se dostaly k týdeníku *Mladý svět* či k různým periodikům magazínového typu.⁸⁴

Oprávnění k vydávání časopisu v roce 1953 specifikovalo jeho zaměření na děti ve věku 5 - 9 let, jejichž „*výchova se má odehrávat v duchu socialistickém*.“⁸⁵

Pro úplnost dodejme, že 1. až 7. ročník na přední straně nesl podtitulek „*čtrnáctidenník pro nejmenší čtenáře*“, ke změně dochází již ve 3. čísle 7. ročníku, kdy se změnil na „*časopis pro nejmenší čtenáře*“. Mírně nás může zmást fakt, že od 5. čísla 28. ročníku až do konce 32. ročníku jsme se na zadní straně časopisu, v místě určeném pro informace o vydání čísla, mohli setkat s další charakteristikou časopisu: „*literární a obrázkový měsíčník pro nejmenší čtenáře, nositel vyznamenání Za vynikající práci*“. Od 33. ročníku to pak byl „*literární měsíčník pro nejmenší čtenáře, nositel vyznamenání Za vynikající práci a zlaté medaile ÚV SSM Za socialistickou výchovu*“ a informaci najdeme buď na 2., či na 31. stránce.

---

⁸⁴ Podrobný přehled: ŠVEC, Štefan. *Česky psané časopisy pro děti (1850-1989)*. Praha: Karolinum.

⁸⁵ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, str. 53

6. Vývoj jednotlivých období

V následující kapitole ve stručnosti představíme tendence v časopise *Mateřídouška* v rozmezí let 1945–1968. Jednotlivá období časopisu jsou rozdělena podle charakteru příspěvků a míry výskytu ideologie v nich.⁸⁶ První období je pojmenováno „*Mateřídouška ve své nevinnosti*“ a je ohraničeno lety 1945–1948. Je to doba zrodu časopisu a absence ideologie. Druhé období, „*Mateřídouška ideologií protkaná*“ charakterizuje období 1948–1956 a jak název napovídá, časopis sloužil jako nástroj propagandy. Posledním obdobím jsou léta 1956–1968 a je nazvané „*Mateřídouška ve svém rozkvětu a uvolnění*“. Toto období je značně dlouhé a pro rozbor komplikované. *Mateřídouška* se v jeho průběhu postupně oprostuje od ideologických pout a svého čtenáře seznamuje s rozmanitějšími příspěvky co do formy i do obsahu.

Každá podkapitola je uvedena historickým kontextem daného období. Následuje rozbor struktury a podoby časopisu se zaměřením na změny v porovnání s předchozím obdobím. Poslední část se zaměřuje na charakteristiku příspěvků a jejich přibližného obsahu. Tato kapitola má sloužit k bližšímu seznámení se s vývojem časopisu, který je důležitý pro rozbor 70. let. Klade si za cíl stručně seznámit s jednotlivými etapami.

6.1. *Mateřídouška ve své nevinnosti*

Československo po válce oplývalo nadšením ze znovunabyté svobody. Lidé se ale zároveň museli potýkat s psychickým dopadem válečného konfliktu a s různorodými problémy, jež jim přineslo období války. První období si tedy vymezíme vznikem časopisu až po dobu oficiálního převzetí moci komunistickou stranou – tedy lety 1945 až 1948.

Nedostatek základního zboží, přidělový systém a politická nestabilita s postupně narůstající mocí komunistické strany. Umění je pod dohledem centrálního řízení. V roce 1945 je zestátněn film, postupně zanikají soukromá nakladatelství a formují se nová kolektivní nakladatelství. Nově po

---

⁸⁶ Při rozdělení vycházím z: SEKERÁKOVÁ, Anna. Příběh *Mateřídoušky*. Praha, 2009 [citováno 2015-04-03]. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/86762/>

roce 1945 nesmějí periodický tisk vydávat soukromé osoby.⁸⁷ Státem regulován je také trh s knihami a periodiky, na základě přidělového hospodaření s papírem. O přidělech je rozhodováno dle mnohých faktorů. Zvýhodňovány jsou například časopisy, které vyjadřují pozitivní postoj k SSSR či schvalují poválečný odsun Němců z Československa.⁸⁸ Oba faktory v časopise objevíme, ale jen v omezené míře. Záměrem Mateřídoušky bylo přivést děti ke čtení, seznámit je s hodnotnou literaturou již v útlém věku, a to vše doplnit kvalitními ilustracemi. V počátcích se Mateřídouška distancovala od didaktizujícího pojetí. Dítě mělo časopis číst ve svém volném čase a v žádném případě neměl časopis být používán pedagogy při výuce, měl je maximálně inspirovat ve výběru literatury. Zaměření Mateřídoušky bylo ovlivněno stanovami tzv. Košického vládního programu. Ten mimo jiné vyžadoval ideologickou revizi kulturního programu Československa.⁸⁹ Vedle provedení ideologické revize našeho poměru k německé a maďarské kultuře bylo zdůrazňováno zesílení slovanské orientace v naší kulturní politice. V kulturním ohledu měl být budován i náš poměr k SSSR. Z učebnic se mělo odstranit vše antisovětského, ruský jazyk měl být začleněn jako první z vyučovaných cizích jazyků. Mládež se měla seznamovat s kulturou, ekonomikou, zřízením a vývojem v SSSR.

6.1.1. Forma, podoba, grafická stránka

Zpočátku se Mateřídouška prezentovala jako čtrnáctideník (po období prvních čtyř ročníků, tj. až do června 1948), ale nevycházela pravidelně, lišila se i v počtu vydaných čísel. Jejím podtitulkem je „čtrnáctideník pro nejmenší čtenáře“. Až do vzniku časopisu Sluníčko (1967) se ale potýkala se značnou věkovou nevyhraněností. Otiskovány jsou tedy texty jak pro nejmenší čtenáře (rýmovačky, krátké pohádky), tak i texty pro čtenáře o něco starší.

Časopis vycházel v nakladatelství Práce a Svazu české mládeže (Mladá fronta) a tiskl ho Melantrich v Praze. Časopis obsahoval 16 stran včetně obálky, velikostí přesahoval stranu A5. Přední stránka vždy obsahovala

---

⁸⁷ ŠVEC, Štefan. *Česky psané časopisy pro děti (1850-1989)*. Praha: Karolinum, 2014. s. 136

⁸⁸ Pro srovnání: JANOUŠEK, Pavel et al. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012. Literární řada. ISBN 978-80-200-2057-4. s. 15–28

⁸⁹ Dostupný z: www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm; hlava XV

básničku či říkadlo a obrázek. Zadní stránku tvořil komiks Ondřeje Sekory – Kousky mládence Ferdy mravence. Časopis si v tomto období zachoval stejný vzhled. Střídala se barevná dvojstránka s černobílou, která v některých ročnících byla stínována ještě další barvou (oranžovou či červenou). Každé číslo mělo vždy jednoho ilustrátora, čímž získalo jednotný vzhled. Kresby u prózy nezasahovaly do textu, držely si formát stránky, u poezie se hranice text-obrázek nedodržovala tak striktně. V časopise najdeme vyvážený poměr obrázků a textu. Pro dětskou pozornost je nesmírně důležité zachovávat takový poměr, protože u příliš velkého množství textu dítě není schopno udržet pozornost. V případě, že je text prokládán ilustracemi, umožňuje to čtenáři lepší vstřebávání příběhu a lépe funguje jeho fantazie. V textech pro dospělé působí obrázky či kresby spíše rušivě,⁹⁰ ale v textech pro děti jsou nezbytností.

Zpočátku Mateřídouška pravidelné rubriky jako takové postrádala, až na dvě výjimky. První z nich byl kreslený seriál Kousky mládence Ferdy mravence. Vyskytoval se na zadní části obalu časopisu, a to ve formě pásu obrázků s veršovaným textem. Ferdu mravence bychom zde mohli charakterizovat jako hravého, veselého, ale osamělého hrdinu, který však dobrosrdečně pomáhá ostatním nebo prožívá vtipné příhody. Svou „gumákovostí“ postavička připomíná Mickey Mouse od Walta Disneye. Bohužel i on v dalším období podlehne tlaku doby. Druhou rubrikou by se daly nazvat říkanky či hádanky, které se vyskytují od 2. čísla 3. ročníku vždy na 15. straně časopisu a děti jejich rozluštění a správné odpovědi mohou posílat do redakce s možností vyhrát například knihu.

V Mateřídoušce se v počátcích nesetkáme s reklamou jako takovou. Pokud na nějakou narazíme, vztahuje se jen k Mateřídoušce samotné – například upozorňuje na předplatné časopisu nebo dětem nabízí možnost objednat si poloplátěné desky, které by sloužily ke svázání jednotlivých děl (2. ročník, 1. č.).

---

⁹⁰ BARTOŠ, Bohumír. *Psychologie propagandy: vybrané kapitoly*. Praha: Práce, 1981. Příruční knihovna ROH. Příručky Práce.; s. 23–24

6.1.2. Obsah

Jak již bylo zmíněno, na základě Košického vládního programu se redakce časopisu snažila vyhýbat autorům dřívější četby, převážně četby sentimentální a napínavé. Otiskována tedy byla především díla klasiků (např. František Hrubín, Erbenova Kytice, J. V. Sládek) a tehdejších dětských spisovatelů (Karel Hroch, Anna Nováková, Marta Pluhařová, Josef Strnadel, apod.). Velký důraz byl kladen i na lidovou slovesnost, a to nejen českou, ale také původem francouzskou či anglickou. Vedle nich se zpočátku celkem často setkáváme s pohádkami z různých koutů světa – černošskou, švédskou, estonskou, indickou, indiánskou, americkou. Jejich obsah se autorům podařilo zprostředkovat dětským čtenářům prostřednictvím české adaptace i přes zmiňované protěžování sovětských autorů. Jejich výskyt v poměru k české tvorbě ale nebyl tak velký, častěji se setkáváme s překlady východních děl. Ty se sice nejprve objevovaly méně (poměr české tvorby k východní je v 1. ročníku 2,5:1), jejich četnost se ale zvýšila ve 4. ročníku (poměr české k východní je zhruba 2:1) a nad českými díly převážila v 5. ročníku (poměr české k východní je 2,5:3).

Musíme však brát v úvahu fakt, že v Mateřídoušce byly otiskovány také pohádky, u nichž není uveden autor, ani odkud pohádka pochází, většinou se jen dozvíme, že je to překlad a kdo dílo přeložil. Vedle ruských autorů (nejčastěji L. N. Tolstoj) jsou překládána především díla bulharská, rumunská a polská. V prvních čtyřech ročnících v Mateřídoušce nevycházejí příběhy na pokračování. Autory byli buď začínající spisovatelé, kteří publikují své prvotiny, nebo stávající spisovatelé, kteří již s psaním dětské literatury měli mnohaleté zkušenosti.

Hlavními postavami jsou především zvířátka, která mají lidské vlastnosti. Příběhy se snaží přinášet ponaučení. Hlavní téma je většinou nějaká špatná charakterová vlastnost či zlovyk, něco, co je společností považované za nežádoucí – hamižnost, lakota, pýcha, mrzutost apod. U dětí to může být strach ze zubaře, ze školy, ze tmy apod. V pohádce je taková vlastnost představena, nejčastěji na postavě zvířete či dítěte. Je názorně ukázáno, co všechno tato špatná vlastnost či strach může způsobit a poté, co si to postava v příběhu uvědomí, změní se a vše končí dobře. Dobrý konec je

v Mateřídoušce typický především pro české pohádky. Dále byly časté zábavné a humorné pohádky, které většinou vtipným způsobem vysvětlují, proč některé věci jsou takové, jaké jsou – například proč má Měsíc bílou náprsenku (roč. 2, č. 3), k čemu mají zajíci vousy (roč. 3, č. 1) nebo jak vzniklo souhvězdí Velkého medvěda (roč. 3, č. 3). Pohádky s motivy království, princezen a králů jsou vzácné, pokud se vyskytnou, tak je jejich téma přepracováno na současné podmínky. Hloupý Honza už nezachraňuje princeznu, ale je vyhnán matkou do světa, buchty sní, ještě než vyjde z vesnice, načež se vrací domů (roč. 1, č. 1), malé holčičky si nechtějí už hrát na princezny, protože jim maminka vysvětlí, že by pak byly zbytečné a nepotřebné, je lepší si hrát se sourozenci v přírodě (roč. 3, č. 3).

6.2. Mateřídouška ideologii protkaná

Pro celou společnost znamenal únorový převrat roku 1948 změnu. Mateřídouška si naštěstí udržela své šéfredaktory až do podzimu roku 1950, takže změna v obsahu a formě není zpočátku tak výrazná, přesto ale nastala. Budeme hovořit o období let 1948–1956.

Dne 25. 2. 1948 Komunistická strana Československa v čele s K. Gottwaldem oficiálně přebírá moc a své mocenské postavení si strana udržela i přes smrt J. V. Stalina a K. Gottwalda v roce 1953. Pro literaturu znamenal rok 1953 zesílení cenzorských praktik – na tajném usnesení vlády byla schválena tzv. Hlavní správa tiskového dohledu, která měla na starosti nejobsáhlejší cenzurní index zakázaných knih.⁹¹ K uvolnění došlo až po vystoupení N. S. Chruščova v roce 1956 na XX. sjezdu Komunistické strany SSSR, kdy veřejně odhalil Stalinovy zločiny. Po tomto roce můžeme hovořit o postupném uvolňování i v literatuře a postupném návratu některých dříve zakazovaných autorů. Po čistkách v řadách spisovatelů zůstala jediná organizace věrná politice KSČ – Syndikát českých spisovatelů. Kultura byla poznamenána 1. vlnou emigrace. Trh s knihami a periodiky náležel nově vzniklému kolektivnímu nakladatelství SNDK (v jeho rámci se střídala řada nakladatelství jako je Vyšehrad, Melantrich, Orbis, Rovnost).

---

⁹¹ JANOUŠEK, Pavel et al. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012. Literární řada. s. 89

Hodnota děl se měřila podle země původů spisovatele. Byli protěžováni autoři z východního bloku, naopak ostatní autoři nebyli žádoucí. Bylo zakazováno moderní umění, katolická literatura, populární literatura a díla ukazující na negativní stránky lidského života⁹². Jak již bylo zmíněno, počátek 50. let nepřežila většina dětských časopisů. Nově ale byl vytvořen jistý systém časopisů dle věkové kategorie čtenáře. Pro nejmladší Mateřídouška, dále Ohníček a pak Pionýr. Tímto si státní moc zajistila možnost nepřetržitě působit na dětského čtenáře po celou dobu jeho vývoje.

6.2.1. Forma, podoba, grafická stránka

V září 1948 vyšla Mateřídouška poprvé jako měsíčník s počtem 12 čísel (11. a 12. číslo vychází dohromady jako dvojčíslo s 24 stranami), ale již v dalších ročnících ji opět známe jako čtrnáctideník. 6. a 7. ročník mají 20 čísel (v 7. ročníku opět vychází 7. a 8. číslo jako dvojčíslo s 24 stranami), 8. ročník pak 17 čísel, 9. ročník 16 čísel (15. a 16. číslo opět jako dvojčíslo s 32 stranami). Trvale se změnila na měsíčník až v 10. ročníku (11. a 12. číslo jako dvojčíslo s 32 stranami), kdy se až na výjimku ustálil počet 12 čísel na ročník. Výjimku tvořil pouze 11. ročník, kdy vyšlo 16 čísel. Pravidelná čísla si zachovala počet 16 stran (včetně obálky), formát se blížil formátu A4. Nebyla však pořád jednotná shoda v tom, zda bude časopis vycházet podle školního roku od září do června (srpna) nebo podle kalendářního roku od ledna do prosince.

Z předchozího období zůstali odpovědnými redaktory Dr. M. Holas s F. Hrubínem a B. Mencákem, obrazovou část měl na starosti J. Hochman. Ke změně došlo ve 3. čísle 7. ročníku, kdy se odpovědným redaktorem stal J. M. Průša a jeho redakční kruh⁹³, obrazovou část řídil Z. Mlčoch. Průšův nástup znamenal rapidní pronikání ideologie do Mateřídoušky. V jeho přístupu pokračoval i Jiří V. Svoboda, který časopis vedl od 7. čísla 8. ročníku se svým redakčním kruhem, výtvarnou část vedl Z. Kudělka. Časopis vycházel v nově vzniklém nakladatelství SNDK, od 9. čísla 9. ročníku v nakladatelství

---

⁹² Blíže o problematice: ŠÁMAL, Petr. *Soustružníci lidských duší: lidové knihovny a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století: (s edicí seznamů zakázaných knih)*. Praha: Academia, 2009. Šťastné zítřky.

⁹³ Více viz Příloha 1.

Mladá fronta. Vydával ji však Ústřední výbor Československého svazu mládeže.

Roční cykly a aktivity spojené s nimi jsou postupně vystřídány politickými událostmi a socialistickými svátky a výročími. Pestrý výběr z předchozích ilustrátorských stylů byl postupně vytlačen šedou, ponurou ilustrací, která v žádném případě nemohla působit či podněcovat fantazii čtenáře⁹⁴. Záměrem bylo ukázat, že kouzelné pohádky jsou nepodstatné, svou nereálností zbytečné. Fantazírování bylo škodlivé a mělo být nahrazeno příběhy z opravdového života. Setkáváme se s kresbami zdůrazňujícími téma práce či války. Dítě se prostřednictvím časopisu mělo seznamovat s portréty funkcionářů. Kresby byly ve valné většině ohraničeny výraznou černou linkou. Stránkám často dominovaly výrazné rámečky. Všudypřítomná radost a štěstí jako by ani samy sebe nedokázaly přesvědčit o své přítomnosti. Obličejové byly často ukazovány z profilu, s pohledem upřeným vzhůru, kde vyhlížely zářnou budoucnost.

Pro rok 1951 se dokonce můžeme seznámit s plánovaným programem časopisu, v němž byl největší důraz kladen na svátky, na něž má být dítě upozorněno, a dále určoval obsah beletristických děl, která měla být v časopise otištěna. Stejně tak můžeme nahlédnout do následného hodnocení téhož ročníku, kde je časopis oceněn, neboť zvládl dítěti srozumitelnou cestou přiblížit aktuální témata.⁹⁵ Znatelný rozdíl přišel hlavně se jmenováním J. M. Průši redaktorem. 3. číslo 7. ročníku vyšlo radikálně změněné. Kresbám bezkonkurenčně dominují továrny, komíny, různé dělnické profese, pracující děti, děti s šátky organizující akce, apod. Pokud jsou zobrazována zvířata, tak jen v rámci pracovních úkonů. Děti si již nehrají, děti přispívají k budování. Skončil také seriál Kousky mládence Ferdy Mravence, ale nebyl ničím nahrazen.

---

⁹⁴ POHRIBNÝ, Arsen. O výtvarné stránce Mateřídoušky. Zlatý máj, 1962, roč. 6, č. 6-7, s. 263–269

⁹⁵ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, str. 62–65

6.2.2. Obsah

J. M. Průša částečně nahradil beletristický obsah rubrikami s ideologickým zaměřením – „*Lesní noviny*“, „*Kdo napsal?*“. Tyto rubriky vybízely čtenáře k pracovitosti, vychovávaly ho k životu v socialistickém státě. Aby se zvýšil dopad účinku, jsou do tvorby zapojovány samy děti. Byly vyzývány, ať přispívají a píší, zveřejňované texty v nich měly vyvolávat pocit účasti na budování společné věci. Čtenáři pak chtěli být jako autoři těchto příspěvků, neboť snaha napodobovat a zapadnout do názorové shody s okolím je v dětském věku velmi silná. Otázkou samozřejmě zůstává, jestli jsou texty opravdu od dětí, nebo zda redakce vytvořila i tyto příspěvky.

V tomto období je výrazně opomíjen význam fantazie a dětského pohledu na svět, dětské postavy ve schematických a ideologických dílech ztrácí právo na své dětství. Děti dobrovolně pracují, pomáhají doma, dávají si závazky. Kamarádem již není vrstevník, ale dospělý člověk, co vystupuje v roli rádce a vzoru, ke kterému mohou děti vzhlížet. Postavy postrádají jakýkoliv psychologický rozměr – děti se nebojí, nezaváhají. Pokud se nám odhalí jejich svět, jsou to jen nevěrohodné sny o práci v těžkém průmyslu, zemědělství nebo účasti v boji. Děj je situován do školy či na válečné pole. Tématy jsou školní píle, dělnická práce na polích, staveništích, továrnách, válečný boj, partyzánství, mír, sbratření, panský útisk. Hrdinové jsou jednostranně kladní, uvědomělí, sami se hlásí k plnění úkolů navíc, prožívají vnitřní radost z možnosti bojovat ve válce nebo chodit do školy. V příspěvcích byla úspěšně potlačena estetická a zábavná funkce, její místo zaujala funkce výchovná a agitační (často se setkáváme s vykřičníky). Ve značné míře se objevovaly děkovné texty obracející se ke Stalinovi a Leninovi.

6.3. Mateřídouška ve svém rozkvětu a uvolnění

Jisté uvolnění přineslo vystoupení N. S. Chruščova na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1956. U nás však tvrdý režim přetrval. Stále byla zdůrazňována důležitost dovršení kulturní revoluce a politické prověrky byly na denním pořádku. Roky 1956–1968 byly dlouhým obdobím, při němž postupně docházelo k uvolnění poměrů a v souvislosti s tím také Mateřídouška získala jinou podobu. Vzhledem ke své povaze není

toto období ve vztahu k danému tématu natolik podstatné. V sedmdesátých letech je období uvolnění zavrhováno a v časopise nacházíme snahu na toto období zapomenout.

Zlomem pro vývoj literatury v období politického tání byla kafkovská konference v Liblicích u Prahy pořádaná v květnu 1963.⁹⁶ Kafkovu dílu zde byl přiznán existenciální rozměr. Analogicky k této konferenci můžeme v dětské literatuře pozorovat posun od schematicky zobrazovaných nepřirozených hrdinů a uniformních dětských kolektivů k psychologicky hodnověrnějším hrdinům, kteří opět řeší těžké životní situace. Dětský čtenář měl znovu právo na představivost a nonsens, byl rehabilitován kouzelný a fantazijní rozměr pohádky, literatura byla zbavena výchovnosti a politické angažovanosti. V roce 1956 začal vycházet časopis *Zlatý máj*. Literární kritika tak obnovila zájem o populární četbu pro děti a upozorňovala na fakt, že literatura může mít také funkci oddechovou a zábavnou. Takovou literaturu na své stránky časopis také vpustil. Dohled státní moci však zůstal i nadále, některá čísla byla sestavována redakcemi z jiných socialistických států, ale v porovnání s předchozím obdobím je změna výrazná. Jak již bylo uvedeno, Mateřídouška v této době vycházela v širokém kontextu časopisů. Celková struktura časopisů se změnila, jejich skladbu bychom mohli nazvat systematickou.⁹⁷ Tento vývoj je ale pozastaven s příchodem normalizace.

6.3.1. Forma, podoba, grafická stránka

Časopis až do srpna 1967 vycházel ve formátu o velikosti A4 s 16 stranami. Ke změně došlo od 24. ročníku, kdy se formát změnil na A5 s pololesklým papírem a počtem 32 stran na číslo. Velkou proměnou ilustrací byly kresby M. Nesvadby. Jeho postavy mají oblé tvary, podobají se hadrovým panenkám, mají výraznou mimiku. Na rozdíl od předchozího období nebyly postavičky ztuhlé, čísel z nich život. Jejich prostřednictvím se do časopisu navrátil prvek hravosti.

---

⁹⁶ JANOUŠEK, Pavel et al. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012. Literární řada. s. 183

⁹⁷ CHALOUPEK, Otakar. *Noviny a časopisy pro děti. Československý novinář*. Praha: Svaz čs. novinářů, 1964. roč. 16, č. 3 – 4, str. 81–88

Mateřidouška se opět stala závislá na roční době, již ne na státních svátcích a politických událostech. V beletrii propaganda pomalu ustoupila a přesunula se do rubrik. Byla zdůrazňována návaznost na pionýrskou organizaci, která ale v časopise dlouho nevydržela a postupně byla nahrazena různými návody a tipy pro děti, jak trávit volný čas. Do časopisu se také vrátily obrázkové seriály. Přes nesouhlas režimu se přece jen nakonec prosadily, i když zpočátku vycházely jen po dobu několika čísel. Objevily se i němé obrázkové anekdoty. Čtenář měl také možnost seznámit se s tvorbou zahraniční – byla překládána díla z Německa, Anglie, Francie, Ameriky. Ovšem opět v omezené míře.

Místy se v časopise můžeme setkat s určitým druhem reklamy. Nejčastěji byla skrytá v příbězích kresleného seriálu „Příběhy kocoura Pazourka“, kde ale spíše plnila komickou úlohu. Pazourek se například ukryl do krabice od bot s nápisem „Svit“ ze strachu, že udělal kaňku na dopise (roč. 21, č. 10, str. 65), nebo se ukryl do přístroje značky Perota (roč. 22, č. 3, str. 65).

6.3.2. Obsah

Jak je zřejmé, toto období nám v otázkách zkoumání výskytu ideologie moc nedá. Časopis v tomto období udělal velký krok dopředu a podařilo se mu oprostit se od ideologických zásahů, jak jen to šlo. Nejdůležitější změnou je, že dítěti bylo opět dovoleno být dítětem. Je tím míněn fakt, že děti se konečně osvobozují od usilovné práce a vážné náplně života. Již nemusí řešit zásadní otázky, opět nacházejí své dětství a svou přirozenost, dětem je dopřána možnost fantazie. Dětství je ve své podstatě hravé, veselé, bezstarostné. V předchozím období bylo dítě o takovou, pro nás samozřejmou věc, téměř připraveno, a to dokonce skrze dětský časopis. Do příběhu opět pronikla i psychologie postav. V tvorbě dominovala autorská pohádka a krátká povídka založená na nonsensu, objevily se i vtipné prózy. Prvek nonsensu se projevuje hravým přístupem ke skutečnosti a k jazyku. Je to složka, kterou děti potřebují, která je jim vlastní. Dospělým takové příběhy pak vyznívají nesmyslně, ale nemůžeme zapřít jejich jednoduchou, přitom však humornou podstatu, která nemusí oslovit jen dětského čtenáře.

Poezie opět začala pracovat s básnickým obrazem a klást na čtenáře určité nároky.

7. Mateřídouška tápající a místy ztracená

Po předchozích letech nadějného vývoje a jisté volnosti to působí, že je časopis opět vržen do tendenčnosti a schematismu období 50. let. Takové je i vymezení cíle politické moci, ale realita nakonec dopadla jinak. 50. a 70. léta se v mnohém liší. V následující kapitole se pokusíme podrobněji charakterizovat časopis *Mateřídouška* v období let 1969–1979. Období je svým způsobem specifické, neboť časopis může stavět na předchozím vývoji, což mu i přes vliv ideologie dává širší možnosti a do jisté míry se mu tak daří vyhnout se tendenčnosti, která pro něj byla charakteristická v 50. letech. Tato skutečnost je i důvodem, proč tomuto období bude v práci věnováno více prostoru než obdobím předchozím. Nastíněný vývoj předchozích let nám měl sloužit hlavně jako vodítko jak s časopisem nakládat a měl nám poskytnout celistvý pohled na ideologické působení na jeho stránkách v období tzv. normalizace. V první řadě bude podrobněji představen historický kontext, rozbor struktury časopisu a dále obsah příspěvků. Na rozdíl od předchozích období budou rozebrány i některé rubriky a kvůli své prisuzované povaze srovnána 70. léta na stránkách *Mateřídoušky* s 50. lety.

Po vnitrostranické krizi z podzimu 1967 v Československu začíná tzv. pražské jaro. Z postu prvního tajemníka ÚV KSČ byl odvolán Antonín Novotný, nahradil ho Alexander Dubček. Antonín Novotný na sklonku března 1968 také abdikoval na funkci prezidenta a do úřadu je zvolen Ludvík Svoboda. Příprava akčního programu KSČ přispěla k posunu myšlení, zatím však jen v nejvyšších funkcionářských kruzích KSČ. Podnětem pro společnost byla na přelomu února a března aktivita hromadných sdělovacích prostředků. Sdělovací prostředky samy ruší dosavadní systém cenzury – zabývají se dosud zakázanými tématy, uvádějí neobvyklé, do této doby dokonce kacířské názory. Předsednictvo ÚV KSČ usnesením z 6. 3. 1968 skutečnost zrušení cenzury potvrdilo.⁹⁸ Reformní hnutí brzy získalo širokou sociální základnu a začalo přerůstat v široké celonárodní či celospolečenské hnutí. V dubnu byl přijat Akční program KSČ.

---

⁹⁸ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969. 4. část*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993. Odborná literatura pro učitele. s. 15.

Vliv na veřejnost měli hlavně intelektuálové a spisovatelé známí z předchozích let svými kritickými postoji vůči oficiální politice. Patřil mezi ně například Karel Kosík, Milan Kundera, Ivan Sviták, Václav Havel. Spisovatelé vytvořili Klub kritického myšlení,⁹⁹ jehož cílem bylo zajišťovat svobodnou výměnu názorů na problémy soudobého dění. Je založena rehabilitační komise, která očišťovala perzekvované tvůrce a zasazovala se o jejich publikační návrat. Literáti, kteří byli z oficiálního literárního života vyloučeni či se pohybovali v jiném komunikačním prostoru, sdružil Kruh nezávislých spisovatelů (KNS) založený 29. 3. 1968,¹⁰⁰ v jeho čele stanul Václav Havel.

Dne 27. 6. 1968 je zveřejněna výzva *Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům a všem*. Na přelomu července a srpna 1968 se v Čierné nad Tisou setkávají členové politbyra Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu a předsednictva ÚV KSČ. Jak víme, události vyústili 21. 8. 1968 intervencí vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československa. Vzedmula se vlna odporu veřejnosti, ale situace se nedala zvrátit. Přední představitelé Československa byli odvezeni na jednání do Moskvy, kde byli donuceni podepsat moskevský protokol (26. 8. 1968), který kromě obecných ustanovení o věrnosti marxismu-leninismu a splnění bodů z Čierné nad Tisou požadoval zákaz protisocialistických organizací a sociální demokracie, stranickou kontrolu tisku, upevnění pozic složek ministerstva vnitra i armády, zrušení platnosti vysočanského sjezdu a odchod tzv. protisovětsky smýšlejících osob z čelných funkcí.¹⁰¹ Společnost opět čekala další vlna nařízení ve formě nekompromisní normalizace.

Pro potřeby této práce však zůstaňme jen v oblasti, která se jí bezprostředně týká. 3. 9. 1968 byly nově vzniklým Úřadem pro tisk a informace vydány první pokyny omezující svobodu slova, 12. 10. 1968 byl zřízen Vládní výbor pro tisk a informace. Samotný Úřad pro tisk a informace se brzy rozdělil na českou, slovenskou a federální instituci. Ve společnosti

---

⁹⁹ JANOUŠEK, Pavel et al. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012. Literární řada. ISBN 978-80-200-2057-4, s. 191

¹⁰⁰ JANOUŠEK, Pavel et al. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012. Literární řada. ISBN 978-80-200-2057-4, s. 191

¹⁰¹ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969. 4. část*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993. Odborná literatura pro učitele. s. 70

zůstávala naděje v udržení alespoň některých pozitiv vývoje. Zvolení Gustáva Husáka prvním tajemníkem komunistické strany uskutečněné 17. 4. 1969 znamenalo definitivní konec nadějím tzv. pražského jara.

Svaz českých spisovatelů a Svaz slovenských spisovatelů byly v podstatě jedinými výsledky obrodného procesu. Vznikly rozdělením Syndikátu českých spisovatelů na dvě národní organizace. Předsedou českého svazu se stal Jaroslav Seifert. Mocenské zásahy však bránily českému svazu, aby začal naplno fungovat a organizace jako svébytná nebyla legalizovaná, tudíž v roce 1970 zanikla. Organizace byla nahrazena novou, stejnojmennou, jejímiž členy se však měli stát pouze spisovatelé loajální k politice KSČ. Předsedou je jmenován Josef Kainar, který svaz svolal až na přelomu května a června 1972 a sjezd se konal pod heslem *Literatura do služeb socialismu – literatura do služeb člověka*.¹⁰² Autorům dětské literatury je připomínána jejich odpovědnost za výchovné vedení dětského čtenáře k socialismu.

Zároveň s nástupem tzv. normalizace byl připomenut politický systém – reálný socialismus, který se do určité míry snažil uspokojovat materiální požadavky občanů, zároveň ale ideologicky působit na duchovní život, aby neohrožoval pozice nového establishmentu. V padesátých letech socialistický realismus vytvářel pevnou normu, zatímco v sedmdesátých letech se smršknul jen na prázdná hesla a příležitostně sloužil k některým prohlášením. Pokud se autor vyhnul tabuizovaným tématům, která připouštěla jen oficiální interpretaci, a kritice strany či jejích představitelů, nebyl v tvorbě omezován. V praxi tak docházelo k tomu, že dílo bylo hodnoceno ne podle své podoby či kvality, ale podle toho, jestli autor náleží ke komunistické elitě a zda je režimem alespoň tolerován, nebo ne.¹⁰³ Zakázaní autoři měli šanci být zařazeni zpět do společnosti, ale jen pokud postoupili veřejné pokání – museli odmítnout šedesátá léta a své tehdejší názory. V roce 1973 tento proces například podstoupil Miroslav Holub,

---

¹⁰² JANOUŠEK, Pavel et al. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012. Literární řada. ISBN 978-80-200-2057-4. s. 280

¹⁰³ JANOUŠEK, Pavel et al. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012. Literární řada. ISBN 978-80-200-2057-4. s. 299

v roce 1975 Bohumil Hrabal a Jiří Šotola. Vedle oficiální literatury existovala literatura exilová, ta nás však v rozboru Mateřídoušky nebude zajímat.

Života ve společnosti se dotknul text *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*, který byl vzápětí povýšen na závaznou směrnicí umožňující zahájit očistu jak strany, tak celé společnosti od těch, kteří v krizovém období selhali. Za účelem ideového působení na mládež byl v listopadu 1970 ustanoven Socialistický svaz mládeže (SSM),¹⁰⁴ v němž bylo členství vnímáno jako povinné pro ty, kdo chtěli studovat střední nebo vysokou školu. SSM byl také brán jako předstupeň ke vstupu do KSČ.

Stranicky spolehlivá vedení nově získávají nakladatelství ústřední (Albatros, Lidové nakladatelství, Mladá fronta, Odeon, Orbis, Práce, Svoboda) i nakladatelství regionální. Jsou nuceni řídit se interním seznamem zakázané literatury – mezi ně patří například J. Foglar nebo autoři dříve publikující v Mateřídoušce: J. Vladislav, L. Dvořák, J. Pištora, K. Šiktanc.

U Jiřího Pištory se o to zasloužila jeho báseň „Lapkové“ uvedená ve 2. čísle 26. ročníku, tedy v roce 1969. Redakce ji otiskla jako dozvuk svobodných časů a zřejmě jako snahu ukázat na svou nezávislost na státní moci a nesouhlas se srpnovou invazí. Bohužel text básně i její ilustrace poznamenaly jak vývoj Mateřídoušky, tak i osud spisovatele J. Pištory. Její text zněl: „Žije, žije ve stepi/ jeden v suché otepi./ Druhý v láptích pod pařezem,/ třetí v díře mezi bezem./ Ať si jsou, tam kde jsou./ Ať sem na nás/ nelezou.“¹⁰⁵ Báseň ilustroval L. Vimra, který jen podtrhl dvojsmyslnost textu. Na obrázku vidíme loupežníka s červenými vlasy zalezlého v pařezu a pak postavu v zelené uniformě s červenými výložkami, jak se tajně plíží z kupy slámy.¹⁰⁶ Byl to jeden z prvních normalizačních skandálů, který vyvolal reakci státní moci. J. Pištora byl označen za nepřítele státu a dostal zákaz publikovat. Krize v osobním životě byla poslední tečkou, po které se rozhodl sáhnout si na život. Umírá 26. 9. 1970. Z postu šéfredaktora je kvůli

---

¹⁰⁴ O dějinách pionýrské organizace blíže: SVATOŠ, Zdeněk et al. *Pionýrská encyklopedie*. Praha: Mladá fronta, 1978. 2 sv.

¹⁰⁵ Mateřídouška, roč. 26, č. 2

¹⁰⁶ Viz Příloha 2.

skandálu odvolán tehdejší šéfredaktor Zdeněk Adla, kterému ale i nadále bylo dovoleno zůstat v redakční radě.

Za zmínku stojí, že byl časopis *Mateřídouška* prezentován i na československé výstavě v Moskvě. Výstava se uskutečnila k 25. výročí osvobození Prahy Sovětskou armádou a to ve dnech 15. 5. – 15. 6. 1970. Byla symbolem návratu ke starým pořádkům, pro SSSR byla důkazem, že naše země opět patří k přátelským zemím.¹⁰⁷ Na základě chystaných příprav *Mladá fronta* požádala Český úřad pro tisk a informace o uvolnění papíru na mimořádný náklad 100 000 výtisků určených na zmiňovanou výstavu.¹⁰⁸

Ve druhé polovině 70. let je dále vydána Charta 77, pro *Mateřídoušku* bychom jako zlom však mohli považovat až změnu šéfredaktora a to v 10. čísle 36. ročníku, tedy oficiálně na konci roku 1979.

7.1. Forma, podoba, redakce

V září 1967 vyšel 24. ročník *Mateřídoušky* zcela v nové podobě. Časopis změnil formát z A4 na A5 a rozšířil počet stran na 32. K tisku se střídavě používal pololesklý papír. Časopis se stává mnohem přehlednější, neboť ubývá počtu příspěvků, které se dříve těsnaly na jedné stránce. V časopise se nacházejí stále rubriky a také se mění způsob ilustrací. Jeden ilustrátor na číslo je nahrazen větším počtem ilustrátorů. Stálí autoři tak většinou měli svého vlastního ilustrátora. Díky tomu jsou jednotlivá díla odlišena i vzhledově a časopis pro dítě zůstává přehledný i přes svou obsáhlou obsah.

Před nástupem normalizace *Mateřídoušku* vede Zdeněk Adla. Ze své pozice je odvolán na základě uveřejněné básně „Lapkové“ od J. Pištory.¹⁰⁹ Přestože byla zdůrazňována osobní zodpovědnost redaktorů, jednalo se o přestupek pro režim natolik závažný, že je Zdeněk Adla odvolán a následně vystřídán tehdejší redaktorem Jiřím Černým. K tomu dochází v prosinci 1969 (roč. 26, č. 4). Na této pozici ale Jiří Černý dlouho nevydrží, v srpnu 1971 je vystřídán Eduardem Vavruškou (roč. 27, č. 7). Jiří Černý však po celá 70. léta zůstává jedním z hlavních redaktorů časopisu. Pod vedením

¹⁰⁷ Jiří Hájek, Československo 1970 aneb Jací jsme, Tvorba, 1970, č. 21, 27. 5. 1970, s. 3

¹⁰⁸ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, *Mateřídouška*, str. 7 - 8

¹⁰⁹ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, *Mateřídouška*, str. 10

Eduarda Vavrušky se časopis více přimyká k ideologičnosti a výchovnosti, propagandistické tendence však nejsou tak silné, jako v 50. letech. Eduard Vavruška je na postu šéfredaktora vystřídán z důvodu zhoršení jeho zdravotního stavu. Vlivem cukrovky zcela ztratil zrak a jeho povinnosti přebírá tehdejší zástupkyně šéfredaktorky Ohníčku – Eliška Knottová s účinností od 1. 12. 1979.¹¹⁰ O složení redakce více viz tabulka v Příloze 1.

Časopis vycházel v nakladatelství Mladá fronta, od roku 1970 byla vydavatelem Česká ústřední rada Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže, tiskla ji Polygrafia. Pro rok 1970 byl schválen náklad 280 000 výtisků na číslo, o 10 000 výtisků méně než v roce 1969 a o 35 000 méně než v roce 1968.¹¹¹ Časopis je upraven tak, aby se zvýšily tržby a výnosy – postarat se o to měla například vyšší cena výtisku (z 1,20 na 1,50 Kčs) a také se mimo jiné zvyšovaly zisky z reklamy (z 25 na 40 Kčs).¹¹² Po celá sedmdesátá léta náklad časopisu balancuje v rozmezí 200 000 až 300 000 výtisků.

V roce 1972 je časopis redakcí charakterizován takto: *„Vynalézavými uměleckými prostředky přivádí děti (1. až 3. třída) k vnímání základních mravních a kulturních hodnot a tak je připravuje pro život a práci v socialistické společnosti. Spojuje text pohádek, povídek a veršů s bohatým obrazovým doprovodem a tak napomáhá v etické a estetické výchově dětí. Celým svým zaměřením připravuje děti (jiskry) ke vstupu do pionýrské organizace SSM. Je významným pomocníkem učitelů národních škol v socialistické výchově dětí.“*¹¹³

Oproti dřívějším letům se na stránky časopisu také dostává reklama. Není sice ještě tak rozšířená, ale své místo již získala. Mohli bychom ji rozdělit na reklamu bezprostředně související s Mateřídouškou a na reklamu nesouvisející s Mateřídouškou. První z nich byla častější hlavně v počátcích vývoje časopisu a patří do ní například vydání knihy „Mateřídouška radí“ (první díl: roč. 26, č. 7. a druhý díl: roč. 27, č. 6). Reklama, která přímo nesouvisí s časopisem, se týká například diapohádek (roč. 27, č. 1; roč. 27,

---

¹¹⁰ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, str. 30

¹¹¹ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, str. 11–12

¹¹² Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, str. 13

¹¹³ Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška, str. 48

č. 12; roč. 28, č. 1; roč. 29, č. 4) a zakoupení skládacího stereoskopu „Filip“ (roč. 28, č. 4) určeného na stereokotoučky. Setkáme se i s inzercí na pohádkové gramodesky od Supraphonu (roč. 26, č. 11), fotografiemi zvířat, které si děti můžou objednat (roč. 27, č. 10), nebo pohádkové leporelo (roč. 34, č. 1). Reklama je někdy i vtipně zakomponována do kresleného příběhu – například na zubní pastu Fluoru (roč. 28, č. 10)¹¹⁴ nebo na knížky – kocour Vavřinec si takto objedná knížky, které mu chybí v knihovně a to samé mohou udělat i děti (roč. 29, č. 2). Trochu se vymyká reklama na Nugetu – je v novém balení přímo určeném pro školáky, spolu s reklamou na karamely pro děti (roč. 32, č. 1). Toto jsou jen příklady reklamy, na kterou můžeme v časopise narazit. Jejich povaha ale zůstává stejná po celá 70. léta. Je vždy cílená na děti, často je připojen objednávací lístek a nabádá děti, ať rodiče poprosí o zakoupení výrobku.

7.2. Obsah

Vzhledem k politickým událostem se v časopise mnohem více setkáváme s výchovnou funkcí, avšak nepřevládá v něm. Postavy zůstávají psychologicky vykreslené, jedinci existují na pozadí rodinných a kamarádských vztahů, jsou zobrazováni v kolektivu vrstevníků. Některé příspěvky vznikaly na základě scénářů televizních večerníčků. Tematika dětského hrdinství a příkladného pionýra provází čtenáře po celá sedmdesátá léta, ale je vyvážena překlady či českou tvorbou. Dle charakteru příspěvků je rozdělme na příspěvky neideologické a na příspěvky ve službách socialismu.

Začněme literaturou, která postrádá přímý a zřejmý vliv ideologie. Je to literatura, která dítěti má v první řadě něco dát, má ho zaujmout a přimět, aby se k její četbě opakovaně vracel. Měla by plnit jak složku zábavnou tak i relaxační a u recipienta, na něhož se Mateřídouška věkově zaměřuje, rozvíjet čtenářské dovednosti. V období normalizace v časopise ve značné míře vychází kvalitní literatura, jejímž prostřednictvím je čtenář seznamován s hodnotnými díly. Mezi autory můžeme jmenovat: Václava Čtvrťka, Hanu Doskočilovou, Zdeňka Adlu, Františka Kožíka, Dagmar Lhotovou, Eduarda

---

¹¹⁴ Viz Příloha 3.

Petišku, Věru Provazníkovou, Bohumila Říhu, Františka Nepila či Blanku Jiráskovou. Z básníků to pak byl např. Josef Brukner, Jan Čarek, Michal Černík, František Halas, Jiří Havel, František Hrubín, Zdeněk Kriebel, Heda Průchová, Jiří Václav Svoboda, Oldřich Syrovátka, Karel Sýs, Jiří Žáček apod. V časopise bylo umožněno publikovat i v té době zakázaným autorům. Týká se to například Ladislava Dvorského, Oty Šafránka, Iva Štuky, Aleny Vostřé, Jana Skácela, Jaroslava Maláka. Těmto autorům sice bylo znemožněno vydávat knižní publikace, ale cenzura v dětských časopisech nebyla natolik přísná.¹¹⁵

Nejčastějším tématem v těchto příspěvcích zůstávají zvířátka, která mají lidské vlastnosti – mluví a zápletka se točí kolem jejich chyb či špatného chování a jejich následného napravení. Příběhy jsou pojímány hravou formou. Dále se setkáváme s příběhy dětí v rámci kolektivu či ve vztahu ke zvířátkům. Takové pohádky jsou většinou nevinné, snaží se dětem vštípit vzorec správného chování a ukázat jim, jaké chování je pro společnost nežádoucí – lhaní, hamižnost, nesnášenlivost. Místy se setkáváme i s kouzelnou pohádkou, která je ale jistým způsobem převedena na tehdejší podmínky.

Ať je téma literatury jakékoliv, pohádky se snažily zachovat si stejný ráz. Humorné podání se zábavnou zápletkou a nekomplikovaný děj s prvky nonsensu. V případě složitosti pohádky končí jednoduše. Uveďme si příklad – voják nesmí usnout na stráži, jinak ho zavřou až zčerná. To se stane a protože se na něj společnost dívá s nelibostí, matka mu poradí, ať jede sloužit do Afriky – pokud ho zavřou tam, tak zase „zbělá“. To se také stane, ale musí se vrátit domů, protože jako bílý není v Africe vítán (roč. 26, č. 3). Podobným příkladem je i dítě, které často natahovalo moldánky. S tímto zlovykem přestane jen díky tomu, že se mu moldánky rozbijí (roč. 28, číslo 4)

Literatura ve službách socialismu však má striktní podobu. Normalizační představy o správné literatuře navazovaly na literaturu 40. a 50. let, byla zde patrná snaha obnovit to, co bylo před krizovými 60. lety. Reálný socialismus měl garantovat optimismus a víru v nevyhnutelnost

---

¹¹⁵ Pro srovnání: JANOUŠEK, Pavel et al. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012. Literární řada. ISBN 978-80-200-2057-4. s. 293–300

společenského pokroku a měl vymýtit skepsi a deziluzi. Literatura je ale omezována tabuizací určitých témat a myšlenek, jejichž překročení mohlo znamenat konec oficiálního publikování autora.¹¹⁶ V literatuře se tak shledáváme s tematikou dělnického hnutí, Vítězného února či kolektivizace vesnice. V dílech je důležitá ideologicky správná interpretace historie. Obecně bylo oblíbené venkovské prostředí a obrazy harmonické integrace člověka do přirozeného pracovního a přírodního prostoru. Setkáváme se i s tématy populární literatury, která ovšem nebyla oficiálně povolena, prezentovala se tedy v kontextu tzv. „velké“ literatury.

Zvýšený počet pohádek, které si kladou za cíl působit na dětského čtenáře nacházíme od 28. ročníku, což souvisí se jmenováním Eduarda Vavrušky šéfredaktorem. Autorem části takových pohádek byl samotný šéfredaktor, například se podepsal pod pověsti s tématy horníků či charakterově zkažených lidí, kteří promarní svou příležitost stát se lepšími, protože jejich zdravý úsudek je zastíněn jejich špatnými vlastnostmi. E. Vavruška je také autorem mini rubriky Malé divadlo.

Významnou část tvorby tvoří příběhy dětí, vzhledem k věkovému zaměření příběhy jisker, které se svým oddílem podnikají výlety (roč. 28, č. 5, 6, 8), drží stráž u desky na počest padlých sovětských vojáků (roč. 29, č. 9), či se nově stanou jiskrami a poznávají své okolí (roč. 30, č. 8). Takové příspěvky si kladou za cíl dítě začlenit do společnosti vrstevníků a ukázat mu vzorec, podle něhož se mají řídit. Jsou zde vytvářeny vzory chování určené k následování, o nichž hovoří J. Barták. Avšak zmiňované postavy většinou nejsou pojaty přímo jako hrdinové, vzorem má být jen jejich chování, zasazené do kontextu institucí jako jsou škola či pionýr.

Časopis se opět navrácí k tématu 2. světové války. V hlavní roli jsou často sovětští vojáci, kteří bojují proti Němcům. Dětem je představena zákopová válka (roč. 29, č. 6; roč. 30, č. 6), seznámí se s hrdinským sovětským letcem (roč. 29, č. 6) nebo se statečnými partyzány (roč. 30, č. 12). Setkáváme se také s postavami vojáků, které více řeší svůj osobní život. Postavy, které tráví čas přemýšlením či rozumováním jsou vždy považovány za lenochy,

---

¹¹⁶ JANOUŠEK, Pavel et al. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012. Literární řada. ISBN 978-80-200-2057-4. s. 395

nepřínosné pro společnost. Své místo si získaly příběhy s dětmi v hlavní roli obecně i příběhy s bojem chudých proti bohatým.

7.3. Srovnání 50. a 70. let

Přestože byl vytyčen návrat k reálnému socialismu, v Mateřídoušce se v oblasti prózy ani poezie tento fakt nepromítl v takovém měřítku, v jakém bychom čekali. Je zde patrný rozdíl už kvůli diferenciované struktuře časopisu. V padesátých letech se ideologie mohla objevit pouze v pohádkách nebo básních. Stálé rubriky, ve kterých by to bylo možné, zatím téměř neexistovaly, začaly se formovat až na konci 60. let. První ze stálých rubrik jsou křížovky a hádanky, na které se ale ideologie nezaměřuje. V padesátých letech jsou časté překlady ze SSSR či pohádky původem české, zatímco v sedmdesátých letech převažují české pohádky a překlady ze SSSR se vyskytují zřídka, jejich celkový počet na ročník často sotva pokryje počet vydaných čísel.

Výskyt překladů v této době je pozoruhodně malý. Pokud si spočítáme česká a původem sovětská díla (v rozmezí 1968–1979), budeme překvapeni, když se dostaneme k průměrnému počtu 65 českých a 8 sovětských děl na ročník. Průměrně na 1 číslo vychází 5,4 pohádky. Od XXV. ročníku mělo každé číslo 1-2 pohádky na pokračování, které byly původem české, konkrétně jsou to Rumcajs od Václava Čtvrťka (26.–28. ročník), Příhody z Kokršpanělska od Oty Šafránka (28. ročník), O Makovém Mužíčkovi od Františka Nepila (29.–30. ročník), Vítek a tátova zvířata od B. Říhy (30. ročník), o vodníku Česílkovi od Václava Čtvrťka (31. ročník), Já Baryk od Františka Nepila (31. ročník), Pohádka o stříbrných kůzlatech od Z. K. Slabého (32. ročník), L + T + R Tři dobří kamarádi od Václava Čtvrťka (33. ročník), O ježkovi od Dagmar Lhotové (34.–35. ročník), Polní žínka Evelínka od Františka Nepila (34. ročník), Naschválničci od Františka Nepila (35. ročník), Fánek a Vendulka od Hany Doskočilové (35. ročník).

Vyjímatelné pohádky české jsou pak Holodrancí od Jiřího Darina a Ivany Malé (29. ročník), Ukradený orloj od Hany Doskočilové (30. ročník) a Hajásko a Pišpunta od Jaroslava Bočka (31. ročník),

Na pokračování však vycházejí také překlady. Z vyjímatečných pohádek jsou to Pipi dlouhá punčocha od Astrid Lindgrenové (27. ročník) a Karlík a továrna na čokoládu od Roalda Dahla (28. ročník).

Obě období mají však společný důraz, jež je kladen na kolektivní stránku dětství a spadají pod vliv pionýrské organizace. Časopisy vyzdvihují kolektivismus nad individualismem, děti dostávají společenské a stranické úkoly, je mluveno o jejich úspěších, což má podnítit ostatní jejich vrstevníky k ještě lepším výkonům.¹¹⁷ Tuto tendenci definoval J. Barták, který upozorňuje na tvoření falešných vzorů, na slepé následování hrdinů, kteří žádnými hrdiny nejsou. Po celá obě období je pionýrská činnost propagována jako záruka šťastného budoucího vývoje národního společenství.¹¹⁸ J. Barták v tomto kontextu hovoří o zakrývání konfliktů, které se projevuje jejich popíráním a snahou vyvolat iluzi o pěkném životě či spravedlivém světě. Tato tendence je zřejmá po celou dobu komunistického režimu. Takové skrývání konfliktů je vlastně obecně definicí dětské literatury 2. poloviny 20. století. Dítěti nesmí být dána možnost pro více interpretací děl, neboť je vychováváno k určitému názorovému směřování. Toto téma blíže zpracoval V. Macura¹¹⁹. Být pionýrem pro dítě bylo odměnou již samo o sobě. Pionýři vedou správný život, život, který je žádaný a který přispívá společnému budování.

Směřování příběhů v 50. letech je zřetelně namířeno k budoucnosti. Je opominuta „mimočasovost“ dětského světa, dítě je hodnoceno podle přispění k budoucímu štěstí společnosti či podle učiněného příslibu. Děti v tomto období nabývají atributů dospělých, mají stejné povinnosti a stejně tak se chovají. Postavy postrádají dětský důvtip, problémy nejsou schopny řešit samy, obracejí se na „vyšší místa“. Těmi jsou státní moc nebo alespoň vychovatelé, učitelé. Dětské časopisy jsou v 50. letech svým obsahem blízke časopisům pro dospělé.¹²⁰ Právo dětí na dětství bylo v našich zemích

---

¹¹⁷ V 70. letech se tento způsob promítá hlavně v rubrice „Z chytrých zápisníků“.

¹¹⁸ ŠVEC, Štefan. *Česky psané časopisy pro děti (1850-1989)*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2478-5. s. 167

¹¹⁹ MACURA, Vladimír et al. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008.

¹²⁰ ŠVEC, Štefan. *Česky psané časopisy pro děti (1850-1989)*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2478-5. s. 166

formováno již od doby Marie Terezie¹²¹ a stačilo málo, abychom opět děti brali jako malé dospělé.

V 70. letech se v porovnání s 50. lety mění postavy hrdinů. Postavami jsou většinou pionýři, kteří přispívají k budování společnosti, liší se však důrazem na jiné hodnoty. Ušlechtilost a vůdčí schopnosti jsou odsunuty na vedlejší kolej. Důraz je kladen na smysl pro humor, kreativitu. Již to nejsou postavy, které mají evokovat následování vrstevníků, ale postavy, které jsou zobrazovány jako součást kolektivu dětí, postavy které mají své chyby, ale tím jsou čtenáři blízké. V 70. letech nejsou v příbězích vytvářeny silné vzory, jež byly v 50. letech určeny k následování, spíše můžeme hovořit o manipulaci prezentace sdělení a stereotypizaci, která se dle J. Bartáka vyskytuje často a jejím cílem je redukovat hesla a politické souvislosti na nic neříkající fráze a formulky.

7.4. Rubriky

Jak již bylo řečeno, propaganda v tomto období působí v jiném měřítku než v letech padesátých. Změnil se hlavně její charakter. Pohádky si ve valné většině zachovávají svou „čistotu“. Jinak je tomu ale v rubrikách. V nich si propaganda zajistila své stálé místo a jejich výskyt v 70. letech roste na úkor pohádek a poezie. Rubriky budeme rozebírat pomocí manipulativních metod, které definoval J. Barták.¹²² V první řadě je nutné vyvolat důvěru u recipienta a naklonit si ho. Dále rubriky využívají subjektivizaci, jejímž prostřednictvím je dítěti předáván autorův vlastní názor, ale také se časopis prezentuje tak, že ho zajímá názor dětí, byť ve formě kreseb. Dále se v rubrikách vyskytuje emocionalizace, jež se projevuje v nespisovných tvarech, dítěti jsou představovány falešné vzory určené k následování. Těmito vzory jsou běžní lidé, jež není těžké napodobit. Čtenáři jsou představena aktuální témata, často se zavádějícím obsahem. V dětské literatuře této doby obecně není místo pro konflikty, neboť hovoří o šťastné a spravedlivém světě. V poslední řadě je i přizpůsobena grafická úprava sdělení a vybráno

---

¹²¹ Blíže o problematice 3. Kapitola: Dětský čtenář

¹²² BARTÁK, Jan. *Prostředky masové informace a propagandy v politickovýchovné práci*. 2. přeprac. a upr. vyd. Praha: Svoboda, 1988. s. 123–125

vhodné umístění sdělení. Na příkladech si také ukážeme výskyt morfologických jazykových prostředků.

Je patrná větší snaha zapojit čtenáře oproti předchozím letům. Zpočátku děti posílaly odpovědi na soutěžní otázky, účastnily se soutěží vypsanych redakcí. Vlastní rubrika, věnovaná pouze dopisům, obrázků či příběhům přichází až s rozšířením časopisu na 32 stran – s 24. ročníkem. Prvních pár čísel nenese specifický název, ten se objevuje až s 6. číslem 24. ročníku a zůstává po celá 70. léta – *„Já také rád kreslím a píšu..“* Částečnou funkci kontaktu se čtenáři zastávala i rubrika *„Do ouška“* a to od 20. do 28. ročníku. Setkáváme se zde však jen s reakcemi na dopisy, místy také otištěnými dopisy. V dřívějších letech se časopis zřejmě snažil dětem jednotlivě odepisovat, také nacházíme poděkování za množství posílaných dopisů. Redakce časopisu sice již od počátku nabádala děti, ať píší dopisy, příběhy, ať posílají své kresby, ale až od září 1967 k tomu poskytla prostor. Mateřídouška ve zkoumaném období obsahuje více rubrik než bude uvedeno. Představíme jen ty z nich, ve kterých je možné vysledovat teze práce, které nějakým způsobem důrazněji působili na čtenáře.

S rubrikou *„Já také rád kreslím a píšu..“* se tedy poprvé setkáváme ve 24. ročníku. Rubrika svůj vznik hájí množstvím poslaných dopisů a přáním dětí, *„aby příspěvky byly uveřejněny a otázky zodpovězeny.“*¹²³ Protože ale redakce nemůže *„napsat vždycky všem, budeme vám odpovídat na této dvoustránce.“*¹²⁴ Děti jsou později prostřednictvím ostatních rubrik – Hančin zápisník, Do ouška, Nehádejte-přemýšlejte apod. nabádány ke konkrétnímu obsahu kreseb. Ve 28. ročníku se Hanka či Karlíček či přímo redakce ptají dětí, jak probíhalo jejich uvedení k jiskrák, jak slavily lampionový průvod či jak tráví čas ve svém oddíle. Kresby rodiny, zvířátek či dokonce princezen jsou postupně doplňovány kresbami tanků, traktorů, pionýrských táborů ve 28. ročníku. Ve 29. ročníku pak děti malují svůj domov – panelové domy, hrající si děti, prvomájovými průvody, husitské bitvy, zemědělce. Tyto kresby ale nikdy zcela nepřevládnu. Nejčastěji vidíme dopravní prostředky jako jsou auta či autobusy, dále pak užitkové stroje jako traktory, jeřáby, tanky, vidíme ale i Rudé náměstí v Moskvě. Pravidelně se opakují obrázky

---

¹²³ XXIV. ročník, 1. č. str: 30

¹²⁴ Tamtéž

prvomájových průvodů a kolem prázdnin obrázky stanů, táborů či dětí hrajících si v přírodě. Později se kresby a příspěvky postupně začnou objevovat i uvnitř časopisu. Je zřejmé, že redakce vybírala pouze ty kresby či krátké příspěvky, které se jim hodily v souvislosti se směřováním časopisů. Otištění kreseb dětí mělo podněcovat i jejich vrstevníky, aby se pokusili zareagovat na výzvy rubrik a poslat také své výtvary. Opět hovoříme o napodobování vzorů.

S rubrikou „*Do ouška*“ se v časopise poprvé setkáváme v 1. čísle 20. ročníku, který vyšel v září 1963. Zpočátku reaguje na dopisy dětí, kdy se jim snaží vysvětlovat, jak se k sobě mají chovat, například že přátelství je cenné. Také děti vybízí, aby Mateřídoušce psali a netesknili, když své příspěvky nenajdou mezi otištěnými. Časté je vyprávění příběhů dětí, které jsou zakončeny ponaučením, například jak se chovat v létě, jak se chová správný pionýr a co se v září sluší při návratu do školy. Místy se objevuje návaznost na předchozí pohádku, ale ještě ji rubrika nerozebírá, vše směřuje jako vzkaz dětem. Děti jsou upozorňovány na svátky jako je MDŽ, První máj, Mezinárodní den dětí, Vánoce, Nový rok,... Místy ale například sklouzne k nabádání dětí, ať si dopisují s dětmi ze SSSR, že jen tak mohou vědět více než spolužáci (roč. 22, č. 3). Je to rubrika určená speciálně dětem. Je podávána tak, aby dítě cítilo, že přestože celý časopis je dětský, tato rubrika má speciální určení dostat se jen k „jeho oušku“. J. Barták to nazývá vyvoláváním pocitu důvěry u příjemce. Dále zde objevujeme subjektivizaci, neboť rubrika vypráví o dětech s konkrétními jmény, na které vyjadřuje svůj názor. Jsou to konkrétní historky, které působí jako ze života čtenáře, čímž rubrika dosáhne požadovaného kontaktu s adresátem. Jsou používány výrazy běžné pro mluvu dětí jako: *chechtat se, mrňousové, šuškat si, sestra ze všech sester nejsestrovatější, rorejs, pišišvor*, apod. V hojné míře je využíváno emocionalizace prostřednictvím nespisovných útvarů a dialektů.

Svou podobu rubrika poprvé mění ve 24. ročníku s autorem Oldřichem Syrovátkem. Vzniká článek, téměř stránku dlouhý, v němž autor vystupuje v pozici strýce, který tráví čas se svým synovcem. Ten ve své zvědavosti naráží na řadu témat, jako velká říjnová revoluce, pouštění draků, či Vánoce

(vykládány v souladu s oficiální propagandou)¹²⁵. Tento přístup působí přitažlivěji, neboť autor nemoralizuje a nepoučuje ve svém článku jako autoři předchozích let, přesto s recipientem manipuluje. J. Barták hovoří o klamání a v tomto kontextu se jedná o překrucování skutečnosti, o uvádění polopравd. Rubrika získala spíše příběhový charakter, čímž dává větší prostor k tzv. zakrývání konfliktů. Ty jsou popírány a v čtenáři mají vyvolat iluzi o pěkném životě a spravedlivém světě. Podobný charakter si rubrika zachovává i za Svatopluka Hrnčíře ve 25. ročníku, který také vypráví příběh na určité téma, vystačí si ale sám, mluva je něžnější.

Ve 26. ročníku nacházíme v rubrice přísloví, která autor vysvětluje na příbězích dětí. Rubrika je v této podobě zábavná a hravá. To se bohužel ale nedá říct o 27. a 28. ročníku. Rubrika je zde pojatá jako reakce na pohádku. Je umístěna těsně za vyprávěný příběh. J. Barták takovou formu definoval jako zneužívání prezentace sdělení. Jedná se o pohádku v přední části časopisu, takže díky tomuto umístění neunikne čtenářově pozornosti. Rubrika reaguje na vyprávěný příběh, většinou přináší kritiku: kouzelné pohádky jsou odsouzeny první větou, u ostatních jsou kritizovány špatné charakterové vlastnosti či špatný přístup. Zde určitě můžeme hovořit o cílené propagandě, neboť v porovnání se zbytkem obsahu čísla jsou záměrně vybírány pohádky, které nahrávají do karet režimu. Nejčastěji proti sobě stojí chudý a bohatý, mocný a poctivý. Hlavním hrdinou je osoba, se kterou se osud nemazlil a která je představena v kontrastu s postavou, která žije na úkor druhých. Kouzelné pohádky čtenáři ukazují marnivé princezny, hloupé a hamižné krále. Na základě takových pohádek jsou děti nabádány k tomu, aby se o sebe staraly samy, protože pohádky jen motají hlavu. Rubrika si v těchto ročnících pohrává s tématem konfliktu. Je prezentován jako všudypřítomný ve špatné společnosti, zatímco v životě čtenáře konflikt chybí. Ve čtenáři je vyvolávána iluze o pěkném životě v současném světě a to prostřednictvím ukazování nevýhod a problémů života v jiné společnosti. Pojmově je do kontrastu stavěn obyčejný svět x pohádkový svět, člověk chudý a chytrý x člověk bohatý a hloupý. Častými lidskými vlastnostmi je

---

¹²⁵ Pro srovnání: KOURA, Petr a Pavlína KOUROVÁ. České Vánoce: od vzniku republiky do sametové revoluce. 1. vyd. Praha: Máj, 2010, 356 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-80-7363-252-6. Principal - studio, 2003, 230 s. Poznávání komunistické minulosti. ISBN 80-85947-89-7.

lenost x poctivá práce, rozdávání x šizení. Rozsah rubriky se podstatně zmenšil, rubrika se naposledy vyskytne ve 28. ročníku, znovu se objeví až v 80. letech.

Zpočátku není zřejmé kdo je autorem rubriky. Ve 2. čísle 20. ročníku je jako autor uveden Stanislav Aleksandrzak (překlad: Oldřich Syrovátka), v 7. čísle stejného ročníku Milan Korejs. Ve 21. ročníku, čísle 10 je pak autorem přímo „Mateřidouška“. Ročníkem číslo 23. nás provází moudrý kocour Šiška ze vsi Fousisek, ročníkem 24 pak Oldřich Syrovátka, s jedinou výjimkou – 5. číslem, kde k dětem promlouvá „Ina“ ohledně zasílaných dopisů. V ročníku 25 se setkáváme se Svatoplukem Hrnčířem.

„Hančin zápisník“ se jako pravidelná rubrika se představuje až ve 23. ročníku, jejím předchůdcem je rubrika *Jiskrák*. Rubrikou provází Hanka, tmavovlasá holčička s mašlemi ve vlasech, v červené sukni a bílém či modrobílém proužkatém tričku. Promlouvá k dětem, její obsah je různorodý, ale stejného charakteru. Jedná se o soutěže, o dětské hry (české i zahraniční), obsahuje návody jak například vyrábět postavičky z kaštanů či jak ušít hadrovou panenku. Od 3. čísla 23. ročníku se objevují i tipy na dětskou literaturu. Dále se děti mohou seznámit s origami či morseovkou, naučí se doma vyrábět loutkové divadlo. V 70. letech se Hančin zápisník zaměřuje spíše na soutěže. Od 31. ročníku se rubrika postupně přesouvá doprostřed čísla. Ve 33. ročníku je rubrika nahrazena rubrikou *Z chytrých zápisníků*.

Rubrika se pravidelně objevuje, povětšinou na druhé dvojstranně od konce čísla. Hanka vždy začne vyprávět něco o sobě, o životě svých přátel. Za dobu svého působení si získala náklonnost dětí, které však nikdy plně nepoužila k působení na čtenáře. Vedle popisu ideálního života dětí se setkáváme s důrazem na politické svátky a různá výročí. Čtenáři jsou poskytovány návody, co a jak si může vyrobit aby patřičně oslavil nadcházející událost. Rubrice je věnována 1 až 2 stránky, které jsou doplněny hojnými kresbami, občas nějakou soutěží či hádankou. Ve 27. ročníku (1970) se zvlášť vyděluje rubrika *Sloupek o knížkách*, jež byl předtím součástí této rubriky. Podstatné je také, že od roku 1969 vychází příloha „*Mateřidouška radí. Návody z Hančina zápisníku*“ čímž se i zkracuje délka rubriky Hančin zápisník. Příloha vychází 3 roky po sobě.

Hlavním důvodem, proč byla rubrika zmíněna, je skutečnost, že se byla předchůdcem rubriky „*Z chytrých zápisníků*“. Za léta působení si „*Hančin zápisník*“ našel své pravidelné čtenáře a můžeme usuzovat, že si pak čtenáři oblíbili i rubriku následující. Rubrika „*Z chytrých zápisníků*“ se objevuje ve 33. ročníku. Děti jsou jejím obsahem více vybízeny k účasti. Je ve velké míře využíváno subjektivizace. Rubrika sama se uvádí textem: „*Moji redaktoři se při svých cestách setkají s mnoha popsány a pokreslenými zápisníky. A to, co by mohlo zajímat i moje čtenáře, z nich pro vás vypisují...*“¹²⁶ Příspěvky jsou tedy koncipované tak, že jsou sebrané od učitelů, vychovatelů či oddílových vedoucích. Rubrika obsahuje drobný úvod, ve kterém se dozvídáme o závazcích, o kterých píší školy, o nadcházejících svátcích, mluví se o závazcích, jejichž splněním děti přispějí ke změnám. Tyto aktivity děti (či školy) jsou pojímány jako vzor, jako hrdinové. J. Barták hovoří o propagování falešných vzorů určených k následování. Každé dítě by si prálo být hrdinou a rubrika mu může dát pocit, že tady toho může lehce dosáhnout, že bude brán jako dospělý a jeho účast na budování společnosti bude trvalá. Subjektivizace rubrika dosahuje zapojením čtenáře a to minimálně formou kreseb. Čtenář je upozorněn, že se blíží nějaké výročí a tudíž by se hodilo v jeho jménu něco vytvořit, například jako dárek nebo jako předmět prostřednictvím něhož se dítě zapojí do oslav svátku. Vedle toho jsou čtenáři vybízeny ke kresbám na určité téma. Rubrika tedy zastává drobnou roli upomínkového kalendáře a přitom i zpravodaje pro děti. Mluví se v ní konkrétně, jsou zmiňovány názvy škol i konkrétní čísla, jichž dosáhli.

Dítě se prostřednictvím rubriky dozví, kdy mají svátek horníci (roč. 33, č. 1), kdy se konají volby (roč. 33, č. 2), je upozorněno na den učitelů a pionýrů (roč. 34, č. 7) a den dětí, při kterém jsou skládány sliby nových jisker (roč. 34, č. 9) či MDŽ (roč. 34, č. 6). Jsou upozorňovány na den československé lidové armády (roč. 35, č. 1), 30. výročí pionýrské organizace (roč. 35, č. 8) či 60. výročí oslav Velké říjnové revoluce (roč. 34, č. 1) a povinnost vyrobit drobný dárek na oslavy. Zajímavá je i zmínka o časopise Kohoutek, který vycházel pro dělnické děti před válkou (roč. 33, č. 3)

---

¹²⁶ Mateřídouška, roč. 33, č. 1

Po ideologií protkaném úvodu vždy následují návody na výrobu drobných dárků či drobností pro radost. Čtenář tak zjistí jak udělat mávátko na prvomájový průvod (roč. 34, č. 8), masku na karneval (roč. 33, č. 6) či jak se připravit na pionýrský tábor (roč. 34, č. 10). Objevujeme rozličné množství vystřihovánek z papírů, látky či výtvary z kaštanů. Důležité je že i přes svůj ideologický obsah časopis nezapomíná na hravou a tvořivou složku.

S „*kresleným seriálem*“ se v Mateřídoušce setkáváme na zadní straně obalu časopisu. Do časopisu se dvojstránka dostává až ve 24. ročníku a to s kocourem Vavřincem a jeho přáteli. Seriál je na námět Z. K. Slabého, později Dagmar Lhotové či na námět vlastní ho kreslí Věra Faltová. Od 27. ročníku se kocour Vavřinec přesouvá na zadní obal časopisu a je nahrazen obrázkovým příběhem z našich dějin. V rámci rubriky jsou vybírány příběhy, které by dítě mělo znát. Setkáváme se s pojmy jako besedovat, lidovost. Tyto příběhy jsou plné manipulativních metod, jejichž rozbor by zajisté zabral celou obsáhlou práci. Bohužel my si zde vystačíme jen s charakteristickou rubriky, neboť je důležité minimálně upozornit na její přítomnost. Ve 28. ročníku rubriku kreslí Jiří Kalousek a píše Zdeněk Adla. Je to Obrázková kronika českých dějin. Ve 29. ročníku se autorem rubriky stává Pavel Černý, ilustrátorem zůstává Jiří Kalousek a seriál vychází jako Obrázky z českých dějin (29.–30. ročník). Se stejnými autory následují: Obrázky z dějin českých objevů a vynálezů (31.–32. ročník), Obrázky ze starých pověstí (33. ročník), Pohádky z Krakonošovy zahrádky (34. ročník), Obrázké pověsti z hradů a zámků (35. ročník). Ve 30. ročníku se objevuje jednostránkový němý seriál Adam a Dam, od autora F. Skály. 35. ročník přináší seriál Eviny příhody, který píše Eduard Vavruška a kreslí Jolanta Lysková. Seriál pokračuje i v 36. ročníku, zatímco pravidelná dvojstránka mizí.

S další rubrikou, „*Nehádejte – Přemýšlejte*“ se poprvé setkáváme v 1. čísle 25. ročníku. Pravidelnou součástí časopisu se stává až od 6. čísla 26. ročníku. Rozšiřuje možnosti hádanek, křížovek a soutěží pro děti. Zpravidla zabírá 1–2 stránky. Od 28. ročníku zde najdeme i otázky a úkoly související se SSSR. Dětem jsou například předloženy obrázky vlajek a ony mají rozhodnout či zemi která z nich patří (roč. 28, č. 2) či vybarvit SSSR vlajku (roč. 28, č. 3). Rubrika také podněcuje téma dopisů dětí. Ptá se jich, jestli se

účastní lampionových průvodů (roč. 29, č. 3), jestli dělají lampiony a k čemu tyto lampiony slouží. Redakce od čtenářů také požaduje, ať jim píší o tom, jak prožili pionýrský den (roč. 30, č. 6), zda znají něco o naší armádě (roč. 30, č. 1). Setkáváme se také s dopisem sovětského pionýra, který píše o známkách (roč. 30, č. 5) a s upozorněním na den československo-sovětského přátelství (roč. 30, č. 3). Rubrika tedy plnila hlavně funkci podněcování, kdy děti nabádala k určitému způsobu myšlení a to ať prostřednictvím hádanek, nebo kreseb. Zaniká s poslením číslem 32. ročníku a je také nahrazena – rubrikou „Škola hrou“.

Rubrika „Škola hrou“ je určena druhákům a třetákům a její zvláštností je, že hned od začátku je připravena ve spolupráci s rozhlasem: *„Rozhlas mluví, hraje, zpívá – a já zase mám písmenka a obrázky, které zůstanou, nerozplynou se ve vzduchu.“*¹²⁷ Provázanost s rozhlasem je pevná, pokud se děti chtějí účastnit soutěží, neobejdou se bez rozhlasu, ani bez časopisu. Vede ji pionýr Karlík. Děti řeší početní úkoly, dávají dohromady popisky k obrázkům, seznamují se s dopravními značkami. Vedle toho se objevují profese, které „jsou dnes již běžné“, jako je havíř, svářeč, traktorista apod. (roč. 33, č. 4; roč. 35, č. 4) Je zde připomínáno téma války a události sovětských vojáků – děti hledají tanky skryté pod listy (roč. 33, č. 3) či k siluetám přiřazují názvy měst, které sověti osvobodili (roč. 33, č. 9). Je připomínáno, že je tomu již 30 let, co „nám nevládnou páni“ a že se od té doby mnohé změnilo, na obrázku děti mají poznat co to je – jsou zde vyobrazení žebráci či pán na svém sídle, smutní dělníci (roč. 34, č. 6).

---

¹²⁷ ročník XXXIII, číslo 1, str. 22

8. Závěr

Cílem této práce bylo na příkladu časopisu *Mateřídouška* zhodnotit působení ideologie v 70. letech 20. století. Již samotné hledisko nazírání na dětskou literaturu očima dospělého může být ošidné. Může nám unikat podstata sdělení, aniž si to uvědomíme, protože děti zkrátka z určitého důvodu mají rády jiné věci než dospělí a některé věci jinak chápou. Zkoumání časopisu vzhledem k jeho rozsahu nám dává spleť obraz, který jen těžko rozpleteme bez znalosti jeho vývoje. To je důvod, proč byla k rozboru 70. let zvolena dlouhá cesta předchozím vývojem časopisu. *Mateřídouška* je v první řadě vystavěna na tradici, která zajišťuje stálost časopisu i navzdory nepřízni doby.

Pojetí dětského světa na stránkách časopisu *Mateřídouška* si prošlo dlouhou cestou vývoje, který odpovídal požadavkům doby. Pro sedmdesátá léta je typický návrat kolektivismu a zatlačení individualismu do pozadí. Přesto se toto období odlišuje od schematických padesátých let. Domníváme se, že šedesátá léta, přestože byla ve zkoumaném období odsuzována, poskytla časopisecké tvorbě základ, se kterým pak časopis v období normalizace mohl dále pracovat. Časopis se i v tomto období snažil zachovat si zlatou střední cestu. Vycházela kvalitní literatura, hlavně beletristické povahy, vedle literatury, kterou státní moc vymezila jako literaturu ve službách socialismu. Pokud však na časopis budeme nahlížet ovlivnění Althusserovým vymezením ideologie jako všudypřítomné a podstatné složky společnosti, naše závěry se budou lišit. Nesporné však je, že ideologie promlouvá k dětskému čtenáři prostřednictvím stránek *Mateřídoušky* hlavně skrze různé rubriky. Ty se snaží být trvalé, aby si zajistily stálost čtenářů. V první řadě chtějí autoři rubrik získat čtenářovu důvěru. Toho dosahují tím, že dítěti dají pocit výjimečnosti, zapojí ho do společné věci, na které se může čtenář podílet a která je prezentována jako zásadní a důležitá pro společnost. Dětem jsou představeni falešní hrdinové, které mohou následovat, je k nim promlouváno prostřednictvím emotivně zabarvených výrazů. Teoretická část práce se v tomto ohledu opírá hlavně o manipulativní metody definované J. Bartákem a rozbor řeči komunistické moci o výklad P. Fidelia.

Vedle zjištění povahy ideologického působení, je v této práci také vytčeno za cíl ověřit, do jaké míry je dětem dovoleno být dětmi. Tato otázka se ukázala být důležitá, neboť právě dětství bylo oficiální mocí považováno za hlavní naději doby. Dítě se svojí spontánní radostí a vírou, s čistým štítem nepošpiněným vzpomínkami na válku ani dobu předválečnou. V. Macura hovoří o tom, že právě pro děti se buduje budoucnost, a proto kdo se chtěl podílet na uskutečňování snu o ráji, musel se zákonitě stát mladým. Stárí se stalo opovrhovaným, s životem v socialismu neslučitelným atributem, mělo až příliš škaredých projevů, mezi něž patřila mimo jiné nedůvěra, pochybovačnost a oddanost starým hodnotám. Proto je paradoxem, že právě 50. léta naprosto změnila charakter literatury určené dětem, doslova jim v ní upřela právo na dětství. Děti jsou v příbězích vytrženy z klidného zázemí jejich bezstarostnosti a vrženy do světa, ve kterém je s nimi zacházeno jako s malými dospělými. Ze stránek Mateřídoušky mizí hravost a nonsens vyhledávaný dětmi v pohádkách, místo toho se objevují pojmy jako: ušlechtilost, chrabrost, vůdčí schopnosti.

V sedmdesátých letech se ale situace liší. Postavy si zachovaly svůj psychologický rozměr, dětem je umožněno prožít své dětství v kolektivu vrstevníků, v rodinném zázemí bez nutnosti dělat důležitá rozhodnutí jako v 50. letech. Dětství 70. let na stránkách Mateřídoušky je specifické v tom ohledu, že se odehrává ve skupině pionýrů a jisker. Zkoumání tohoto období nás přivádí k závěru, že v 70. letech si Mateřídouška za jeden z hlavních cílů určila udržet povědomí o vládnoucím režimu. Snaží se připomínat, jak má vypadat život při cestě k budování ráje, jaké hodnoty mají děti ctít, co vše mají dělat aby byly nápomocné společnosti. Budovatelské úsilí zřetelně polevilo, i nadále jsou však opakovány stejné fráze. Autoři i nadále musí myslet na to, že některá témata prostě zůstanou tabu až do roku 1989.

9. Seznam použité literatury

Prameny:

Mateřídouška: časopis pro malé čtenáře. Praha: Mladá fronta, 1945-. ISSN 0025-5440. Ročníky: 1–35

Národní archiv, MK ČSR/ČR E 392, karton 1, Mateřídouška

Zlatý máj: časopis o dětské literatuře a umění. Praha: Česká sekce IBBY, 1956-, sv., ISSN 0044-4871. Ročníky: 16, 26, 28, 35, 36

Štěpnice: kritická revue tvorby pro děti a mládež. Praha: Práce, 1947-. Ročníky 1–4

Ladění: časopis pro teorii a kritiku dětské literatury. Brno: Ústav literatury pro mládež Pedagogické fakulty MU v Brně, 1996 – 2011. Ročníky 3–6

FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Propaganda pro nemensi. *Dějiny a současnost.* Praha: Lidové noviny, 2007, roč. 29, č. 1, s. 17. ISSN 0418-5129. Dostupné také z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/1/propaganda-pro-nejmensi-/>.

HÁJEK, Jiří. Československo 1970 aneb Jací jsme, Tvorba, 1970, č. 21, 27. 5. 1970, s. 3

HYKEŠ, P. Funkce časopisu pro děti a mládež. *Štěpnice.* Mladá fronta, 1949, roč. 2, s. 84 - 88

CHALOUPKA, Otakar. Noviny a časopisy pro děti. *Československý novinář.* Praha: Svaz čs. novinářů, 1964. roč. 16, č. 3 – 4, str. 81–88

KUCHAR, Jaroslav. O jazyce a stylu stranické agitace a propagandy. In: *Naše řeč* [online]. [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4826#_ftn4

POHRIBNÝ, Arsen. O výtvarné stránce Mateřídoušky. *Zlatý máj*, 1962, roč. 6, č. 6-7, s. 263–269

SEKERÁKOVÁ, Anna. *Příběh Mateřídoušky*. Praha, 2009 [citováno 2015-04-03]. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury.

KATSAROS, Denis. *Koncept ideologie v díle Louise Althussera*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie. Vedoucí bakalářské práce Jan Bíba.

Literatura:

ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2013.

ATKINSON, Rita L. et al. *Psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003.

BARTÁK, Jan. *Prostředky masové informace a propagandy v politickovýchovné práci*. 2. přeprac. a upr. vyd. Praha: Svoboda, 1988.

BARTÁK, Jan. Průvodce minovým polem propagandy. In: ŽANTOVSKÝ, Petr et al. *Média jako překážka v komunikaci?: Soubor textů k mezinárodní konferenci Litoměřice 2002*. Praha: Votobia, 2003, s. 83 – 108.

BARTOŠ, Bohumír. *Psychologie propagandy: vybrané kapitoly*. Praha: Práce, 1981.

BARTOŠEK, Jaroslav. Přesvědčování a manipulace v politické žurnalistice. In: SRPOVÁ, Hana, et al. *Od informace k reklamě*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2007, s. 51–104.

BURTON, G. a J. JIRÁK. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal, 2001.

ČEŇKOVÁ, Jana et al. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006.

DAVID, Roman. *Politologie: Základy společenských věd*. 4. rozš. vyd. Olomouc: Olomouc, 2000.

FIDELIUS, Petr. *Jazyk a moc*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1989.

FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda, 1998.

FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. 4. vyd.. Praha: Portál, 2015.

GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Literatura pro děti s ukázkami textů*. Praha: SPN, 1987.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999

HORSKÁ, Pavla. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. Panorama světových dějin.

HOSTÁŇ, Jan. *Dva věrní přátelé: [Karel Marx a Bedřich Engels]*. Praha: SPN, 1970.

CHALOUPKA, Otakar. *Horizonty čtenářství*. Praha: Albatros, 1971.

CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982.

CHALOUPKA, Otakar. *Rodina a počátky dětského čtenářství*. Praha: Victoria Publishing, 1995.

CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež: od začátku 19. století po současnost*. 2. rozš. vyd. Praha: Albatros, 1984.

CHLUPÁČ, Miloslav. *Propaganda jako společenský jev*. 2. dopln. a rozš. vyd. Praha: SPN, 1982.

JANÁČKOVÁ, B. *Přehled vývoje literatury pro děti a mládež*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 1999.

JANOUSEK, Pavel et al. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012. Literární řada.

KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967-1969. 4. část*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993. Odborná literatura pro učitele.

KOURA, Petr a Pavlína KOUROVÁ. *České Vánoce: od vzniku republiky do sametové revoluce*. Praha: Máj, 2010.

KOUROVÁ, Pavlína: *Žádáme trest smrti!: propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008.

KUŽEL, Petr. *Filosofie Louise Althussera: o filosofii, která chtěla změnit svět*. Praha: Filosofia, 2014.

LENDEROVÁ, Milena a Karel RÝDL. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006.

MACURA, Vladimír et al. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008.

MATĚJČEK, Zdeněk. Vývoj dítěte a čtení. In: WILDOVÁ, R et al. *Čtením ke vzdělání: texty z konference Čtením ke vzdělání, pořádané občanským sdružením Centrum Čítárna v Praze, dne 28.11.2003*. Praha: Svoboda Servis, 2004.

RÖHRICH, Alex. Ideologie, jazyky, texty: analýza a interpretace textů Rudého práva z roku 1953 a 1975 a Práva z roku 1997. Liberec: Bor, 2008.

ŠÁMAL, Petr. *Soustružníci lidských duší: lidové knihovny a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století: (s edicí seznamů zakázaných knih)*. Praha: Academia, 2009.

ŠARADÍN, Pavel. *Historické proměny pojmu ideologie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001.

ŠVEC, Štefan. *Česky psané časopisy pro děti (1850-1989)*. Praha: Karolinum, 2014.

TENČÍK, František. *Četba mládeže v počátcích obrození*. Praha: SNDK, 1962.

TOMAN, Jaroslav. Současný prepubescentní čtenář a jeho proměny. In: WILDOVÁ, R et al. *Čtením ke vzdělání: texty z konference Čtením ke vzdělání, pořádané občanským sdružením Centrum Čítárna v Praze, dne 28.11.2003*. Praha: Svoboda Servis, 2004.

Universum: Všeobecná Encyklopedie. Praha: Odeon, 2002-.

VACEK, Pavel. *Rozvoj morálního vědomí žáků: metodické náměty k realizaci průřezových témat*. Praha: Portál, 2008.

ZAVACKÁ, Marína. *Kto žije za ostrnatým drôtom?: oficiálna zahraničnopolitická propaganda na Slovensku, 1956-1962: teórie, politické smernice a spoločenská prax*. Bratislava: Veda, 2005.

Příloha 1. Tabulka pro snažší seznámení se s formou časopisu, jejími šéfredaktory a ilustrátory.

Ročník	Číslo/ Str.	Periodicita	Nakladatelství	Šéfredaktor	Ilustrátor
I.(pros 45 - červen 46)	7/16 stran;	čtrnáctideník (čtrnáctideník pro nejmenší čtenáře)	Práce a Svaz české mládeže (nakladatelství Mladá fronta)	František Hrubín, Dr. Miloš Holas, Dr. Břetislav Mencák	Ondřej Sekora; Jiří Trnka; Josef Novák; Josef Lada; Alena Ladová; Václav Karel
II. (září 46 – pros. 46)	6/16 stran	čtrnáctideník			Josef Lada; Josef Novák; Alena Ladová; J. Bidlo; Kamil Lhoták; O. Fuchs
III. (leden 47 - červen 47)	12/16 stran	čtrnáctideník			O. Sekora; Václav Plátek; Josef Novák; Václav Karel; Josef Bidlo; Alena Herbenová; Miroslav Šašek; Alena Ladová; A. M. Machourek; Antonín Strnadel; Vladimír Kyn
IV. (září 47 - červen 48)	20/16 stran	čtrnáctideník			Ondřej Sekora; Jiří Trnka; Josef Bidlo; Miroslav Šašek; Alena Ladová; Jiří Rathouský; prof. Josef Novák; Václav Karel; František Hudeček; O. Fuchs; Miroslav Štěpánek; Karel Muller; Karel Štrebl; Václav Pátek; J. Kyn; Vlastimil Rada; Vlastimil Hofman; V. Kubašta
V. (září 48 - červenec 49)	12/16 stran	měsíčník			O. Sekora; Václav Karel; Alena Ladová; František Hudeček; Josef Bidlo; Josef Novák; O. Fuchs; Karel Muller; Alois Moravec; František Ketzek; Vojtěch Kubašta;
VI. (září 49 - červen 50)	20/16 stran	měsíčník	Státní nakladatelství dětské knihy	František Hrubín, Dr. Miloš Holas, Dr. Břetislav Mencák; <u>od 2. čísla</u> : Jaromír Miša Průša s redakčním kruhem: Karel Černý, René Dittman, Oldřich Kryštofek, Jaromír Matoušek, Jiří V. Svoboda; <u>od 13.čísla</u> navíc Lucie Jirotková, Jan Čerovský	
VII. (září 50 - červen 51)	20/16 stran; kromě: 7 - 8 + 10 - 11 mají 28 stran;	čtrnáctideník			Václav Karel; Vladimír Fuks; Mirko Hanák; Karel Vaca; Miroslav Váša; Karel Muller; Mirko Hanák; Jarmila Fenelová; Miroslav Váša; Jarmila Vávrová; Zdeňka Landová; Antoin Pospíšil; Jan Provazník;
VIII. (září 51 - červen 52)	17/16 stran	čtrnáctideník			Jarmila Vávrová, Zdeňka Kadrnožková, Jaromír Hofman, Vlastimil Hofman, Jan Lát, Oldřich Smutný; Z. Kuželová, Z. Kudělka, J. Vraštil, D. Vondrouš, J. Dostál, Zd. Mlčoch; Oldřiška Rohlíková; Vladimír Mahaj, Václav Karel; Antonín Strnadel; Vladimír Kovářík; Josef Punkert
IX. (září 52 - červen 53)	16/16 stran; kromě: 15 – 16 č.: má 32 stran;	čtrnáctideník (časopis pro nejmenší čtenáře)	Státní nakladatelství dětské knihy; <u>od čísla 9</u> : ÚV ČSM v Mladé frontě	Jiří V. Svoboda s redakčním kruhem: Bohuslava Cimlerová, Eliška Ciprová, Karel Černý, Jan Čerovský, Marie Fialová, Lucie Jirotková, Oldřich Kryštofek; <u>od 11. č.</u> : Božena Kádnerová	Zdeněk Kudělka; Kamil Lhoták; Václav Karel; Josef Paukert; Vladimír Kovářík; Mikoláš Aleš; Karel Vaca; Naděžda Bláhová; Mirko Hanák; Antonín Pospíšil;

X. (září 53 - červen 54)	12/16 stran; kromě 11-12: 32 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě	Jirotková, Oldřich Kryštofek, Božena Kádnerová	Antonín Pospíšil; Zdeněk Filip; Josef Paukert; Zdeněk Kudělka; Margita Schulzová; Miloš Nesvadba; Mirko Hanák; Jiří Krejčí; Václav Karel; Karel Muller; Antonín Pospíšil;
XI. (září 54 - pros. 55)	16/16 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě	Jiří V. Svoboda s redakčním kruhem: J. Alda, J. Binek, Dr. J. Červenka, V. Chmelíř, O. Kryštofek, E. Kučerová, J. Otčenášek, O. Syrovátka	Josef Lada; Josef Paukert; Mirko Hanák; Zdena Táborská, Margita Schulzová; Antonín Pospíšil; Oldřich Oplt; Zdeněk Filip; Jiří Krejčí; Zdena Táborská; Václav Kabát; Karel Muller; Mirko Hanák; Zdena Táborská; Alena Ladová; Zdena Táborská, Zdeněk Mlčoch
XII. (led. - pros. 1956)	12/16 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě	Jiří V. Svoboda s redakčním kruhem: J. Alda, J. Binek, V. Chmelíř; Z. K. Slabý, O. Kryštofek, O. Syrovátka; do 6. č.: E. Kučerová	Mirko Hanák; Josef Paukert; Zdeněk Kudělka; Karel Muller; Václav Kabát; Antonín Pospíšil; Miloš Nesvadba; Zdeněk Kudělka; František Škoda; Zdeněk Filip; Jaroslav Weigel
XIII. 1957	12/16 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě	Jiří V. Svoboda s redakčním kruhem: J. Alda, J. Binek, V. Chmelíř; Z. K. Slabý, O. Kryštofek, O. Syrovátka	Z. Táborská; M. Nesvadba; Jan Černý-Klatovský, Alena Ladová; Zdeněk Burian; František Škoda; Karel Franta; Jaroslav Weigel
XIV. 1958	12/16 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě		Antonín Pospíšil, Miloš Nesvadba, Emil Kotrba, Jaroslav Weigel, Margita Karenová, Jana Rampasová, Zdena Táborská, Josef Paukert, Eva Kolaříková, Eva Richterová, Mirko Hanák, Otakar Fuchs, Zdeněk Kudělka, Kamil Lhoták, Zdeněk Filip,
XV. 1959	12/16 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě		Jan Paleček, Karel Franta, Mirko Hanák, Zdeněk Filip, Karel Muller, Antonín Pospíšil, Josef Paukert, Eva Kolaříková, Zdeněk Kudělka, Věra Fridrichová,
XVI. 1960	12/16 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě		Josef Paleček, Zdeněk Filip, Antonín Pospíšil, J. Migunov, Mirko Hanák, Kamila Lhotáková, Václav Karel, Olga Čechové, Květa Grygarová, Karel Muller
XVII. 1961	12/16 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě	Jiří V. Svoboda; redaktorka Dagmar Lhotová; redakční rada: A. Alda, J. Binek, V. Chmelíř, L. Jirotková, O. Kryštofek, Z. K. Slabý, O. Syrovátka; od 5. čísla grafická úprava Jan Žbánek	Antonín Pospíšil, Mirko Hanák; Václav Menčík Zdeněk Miler, Helena Zmatlíková, Milan Grygar, Miloš Nesvadba, Zdeněk Seydl, Dagmar Berková, Jan Brychta, Olga Pavalová, František Skála
XVIII. 1962	12/16 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě	Jiří V. Svoboda, od 10. čísla Zdeněk Adla; redaktorka Dagmar Lhotová; redakční rada: J. Alda, J. Binek, M. Florian, F. Hrubín, V. Chmelíř, M. Lukešová, Z. K. Slabý, O. Syrovátka; grafická úprava Jan Žbánek	Miloš Noll, Věra Faltová, Jan Kubiček, Marcel Stecker, Radek Pilař, Olga Čechová, Miloslav Jágr, Zdeněk Miler, Luděk Vimr, Jitka Kolínská, Jarmila Fenclová, Táňa Šandová
XIX. 1963	12/16 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě	Zdeněk Adla, redaktorka Dagmar Lhotová; redakční rada: J. Alda, J. Binek, M. Florian, F. Hrubín, V. Chmelíř, M. Lukešová, Z. K. Slabý, O. Syrovátka; graficky upravil Jan Žbánek	Jindřich Kovařík, Helena Rokytová, Josef Paleček, Věra Faltová, Eva Průšková, Jan Brychta, Luděk Vimr, Olga Pavalová
XX. 1964					Radek Pilař, Mirko Hanák, Jiří Kalousek, Milan Grygar, Gabriela Dubská, Marcel Stecker, Josef Paleček, Olga Čechová, Věra Faltová, Miloš Noll, Miloš Nesvadba

XXI. září 1964 - srpen 1965	12/16 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě		Helena Rokytová, Jiří Kalousek, Gabriela Dubská, Josef Paleček, Jitka Kolínská, Radek Pilař, Marcel Stecker, František Skála, Olga Pavalová, Luděk Vimr, Věra Faltová,
XXII. září 1965 - srpen 1966	12/16 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě		Miloš Noll, Miloslav Jágr, (jugoslávský časopis), Táňa Šandová, Radek Pilař, Gabriela Dubská, Věra Mervartová, Věra Faltová, Josef Paleček, Mirko Hanák, František Skála, Luděk Vimr,
XXIII. září 1966 - srpen 1967	12/16 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě	Zdeněk Adla, redaktorka Dagmar Lhotová; redakční rada: J. Alda, M. Florian, F. Hrubín, V. Chmelíř, M. Lukešová, Z. K. Slabý, O. Syrovátka, K. Šiktanc, od 5. čísla: L. Dvořák, G. Dubská, L. Eisenschimlová, M. Florian, F. Hrubín, M. Lukešová, Z. K. Slabý, V. Stuchl, O. Syrovátka; graficky upravil Jan Žbánek	Miloslav Jágr, Olga Pavalová, Miloš Noll, Jolanta Lysková, Věra Faltová, Jitka Vrbová, Olga Čechová, Josef Paleček, Marcel Stecker, Zdeněk Krejčí, Miroslav Komínek, Luděk Vimr
XXIV. září 1967 - srpen 1968	12/32 stran	měsíčník	ÚV ČSM v Mladé frontě	Zdeněk Adla, redaktori Dagmar Lhotová a Jiří Černý; redakční rada: G. Dubská, M. Florian, F. Hrubín, M. Lukešová, Z. K. Slabý, V. Stuchl, O. Syrovátka; graficky upravil Jan Žbánek	Josef Paleček, Věra Patlová, M. Eckert, Miloslav Jágr, Jitka Vrbová, Jolanta Petržilková- Lysková, Květa Pacovská, Jan Brychta, Zdenek Seydl, Olga Pavalová, Jiří Kalousek, Olga Čechová
XXV. září 1968 - srpen 1969	12/32 stran	měsíčník	Mladá fronta, nakladatelství a vydavatelství SODM ČSR		Miloš Noll, Miroslav Cipár, od 3. čísla více ilustrátorů - například: Radek Pilař; Leoš Konáš; Zdenek Seydl; Adolf Born; Miloš Noll; Karel Franta; Jaroslav Malák; Zdeněk Krejčí; František Skála;
XXVI. září 1969 - srpen 1970	12(32 stran	měsíčník	Mladá fronta, nakladatelství a vydavatelství SODM ČSR	Zdeněk Adla, redaktori: Dagmar Lhotová a Jiří Černý; redakční rada: Václav Čtvrtek, Hana Doskočilová, Gabriela Dubská, Miroslav Florian, František Hrubín, Otakar Chaloupka, Josef Paleček, Z. K. Slabý; graficky upravil Jan Žbánek; od 4. čísla: Jiří Černý, redaktorka: Dagmar Lhotová; redakční rada: Zdeněk Adla, Václav Čtvrtek, Hana Doskočilová, Gabriela Dubská, Miroslav Florian, František Hrubín, Otakar Chaloupka, Josef Paleček, Z. K. Slabý	Dagmar Berková; Květa Pacovská, Jindřich Kovařík; Josef Paleček; Olga Čechová; Jan černý; Marcel Stecker; Zdena Krejčová; Olga Francová; Marcel Stecker; Eva Průšková; Karel Franta; Dagmar Berková; Karel Teissig; Vojtěch Cinybulk; Jan Kudláček; Jiří a Marie Trnkovi; Josef Žemlička; Radek Pilař; Eva Průšková; Věra Jandourková; Miloš Noll; Olga Čechová; Karel Šafář; Radek Pilař; Jaroslav Malák; Zdenka Krejčová; Jaroslava Burešová; Josef Paleček; Eva Průšková; Jan Černý; Václav Rucker; Luděk Vimr; Věra Jandourková; Jindřich Kovařík; Richard Lander; Miloslav Jágr; Jolanta Lysková; Adolf Zábranský; Alena Janoušková; Jiří Kalousek;

XXVII. září 1970 – srpen 1971	12/28 + 4(pohádk a)	měsíčník	Mladá fronta, nakladatelství a vydavatelství SODM ČSR; od 2.číslo vydává České ústředí dětských organizací v Mladé frontě; od 5.číslo Ústřední rada Pionýrské organizace v Mladé frontě	Jiří Černý; redaktorka Dagmar Lhotová; redakční rada: Zdeněk Adla, Václav Čtvrtek, Hana Doskočilová, Gabriela Dubská, Miroslav Florian, František Hrubín, Otakar Chaloupka, Jiří Kalousek, Josef Paleček, Z.K. Slabý; grafická úprava Jan Žbánek	František Skála; Miloslav Disman ml.; Jitka Vrbová; Olga Pavalová; Leoš Konáš; Jolanta Lysková; Josef Žemlička; Jindřich Kovalil; Zdeněk Mlčoch; Dagmar Berková; Zdeněk Krejčí; Marcel Stecker; Josef Paleček; Eva Průšková; Vojtěch Cinybulk; Radek Pilař; Julie Svobodová; Marcel Stecker; Olga Pavalová; Jiří Běhounek; Jiří Kalousek; Miloš Noll; Jiřina Klimentová; Adolf Born; Marcel Stecker; Jan Černý; Jolana Lysková; Zdeňka Krejčová; Olga Čechová; Jaroslava Burešová; Miloslav Jágr; Zdeněk Seydl; Jan Pacák; Věra Jandourková; František Skála; Leoš Konáš; Alena Hájková; Olga Franzová; Jaroslav Malák; Luděk Vimr; Bronislav Liberda; Leoš Konáš; Olga Čechová; Gabriela Dubská; Josef Kremláček; Božena Kremláček;
XXVIII. září 1971 – srpen 1972	12/28 stran + 4 (pohádka) ; od 5.číslo literární a obrázkov ý měsíčník pro nejmenší čtenáře	měsíčník	Česká ústřední rada Pionýrských organizace SSM v Mladé frontě; od 5.ročníku vydává Česká ústřední rada PO SSM v Mladé frontě	Eduard Vavruška, redaktoři Dagmar Lhotová a Jiří Černý; grafická úprava Jan Žbánek; redakční rada: Zdeněk Adla, Václav Čtvrtek, Hana Doskočilová, Gabriela Dubská, Miroslav Florian, Otakar Chaloupka, Jiří Kalousek, Josef Paleček, Z. K. Slabý;	
XXIX. září 1972 – srpen 1973	12/28 stran + 4 (pohádka)	měsíčník	Česká ústřední rada PO SSM v Mladé frontě		
XXX. září 1973 – srpen 1974	12/28 stran + 4 (pohádka)	měsíčník	Česká ústřední rada PO SSM v Mladé frontě; od 9.číslo vydává Česká ústřední rada Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže v Mladé frontě		
XXXI. září 1974 – srpen 1975	12/28 + 4 (pohádka)	měsíčník	Česká ústřední rada Pionýrské organizace SSM v Mladé frontě	Eduard Vavruška, redaktoři Dagmar Lhotová a Jiří Černý; grafická úprava Jan Žbánek; redakční rada: Zdeněk Adla, Václav Čtvrtek, Gabriela Dubská, Miroslav Florian, Karel Tupý, od 2.číslo Inka Texlová	
XXXII. září 1975 – srpen 1976	12/32; 2.číslo dvojčíslo (64 stran);	měsíčník	Česká ústřední rada Pionýrské organizace SSM v Mladé frontě; od 2.číslo vydává Česká ústřední rada PO SSM v Mladé frontě	Eduard Vavruška; redaktoři Dagmar Lhotová, Jiří Černý; grafická úprava Jan Žbánek; redakční rada: Zdeněk Adla, Václav Čtvrtek, Gabriela Dubská, Miroslav Florian, Karel Tupý, Inka Texlová	
XXXIII. září 1976 – srpen 1977	12/32 stránek; literární měsíčník pro nejmenší čtenáře	měsíčník	Česká ústřední rada PO SSM v Mladé frontě; od 2.číslo: ČÚR PO SSM v Mladé frontě	Eduard Vavruška, redaktor Jiří Černý, od 2.číslo také Magdalena Propperová, grafická úprava Jan Žbánek; redakční rada: Zdeněk Adla, Václav Čtvrtek (končí ve 4.čísle), Gabriela Dubská, Miroslav Florian, Inka Texlová, Karel Tupý, od 7 čísla Jan Budík a Eva Slánská	

XXXIV. září 1977 – srpen 1978	12/32 stránek	měsíčník	Česká ústřední rada, (ČÚR) PO SSM v Mladé frontě	šéfredaktor: Eduard Vavruška, redaktor: Jiří Černý, Magdalena Propperová; grafická úprava Jan Žbánek; redakční rada: Zdeněk Adla, Jan Budík, Gabriela Dubská, Miroslav Florian, František Nepil, Eva Slánská, Inka Texlová, Karel Tupý	
XXXV. září 1978 – srpen 1979	12/32 stránek	měsíčník	Česká ústřední rada PO SSM v Mladé frontě		
XXXVI. září 1979 – srpen 1980	12/32 stránek	měsíčník	Česká ústřední rada PO SSM v Mladé frontě	šéfredaktor: Eduard Vavruška, od 10.čísla Knotová Eliška;redaktoři: Jiří Černý, Magdalena Propperová; grafická úprava Jan Žbánek; redakční rada: Zdeněk Adla, Jan Budík, Gabriela Dubská, Miroslav Florian, František Nepil, Eva Slánská, Karel Tupý,	

Příloha 2. Báseň Jiřího Pištory „Lapkové“, uveřejněná ve 2. čísle 26. ročníku (1969)

fluora SOUTĚŽ

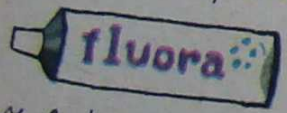

Ošklivé, že? Kdo to zavinil? To je on!

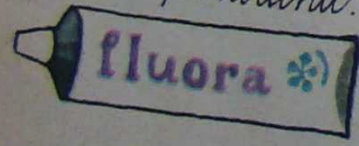

K tomu, aby tvoje byly zdravé a bílé je třeba když vyjde a zapadá mít při a a . To si potom nebrá-
fne. Říká se: co se v mládí naučíš k staru-
jako když najdeš. Pro to platí desatero-
násobně.

Zubní pasta pro tebe.

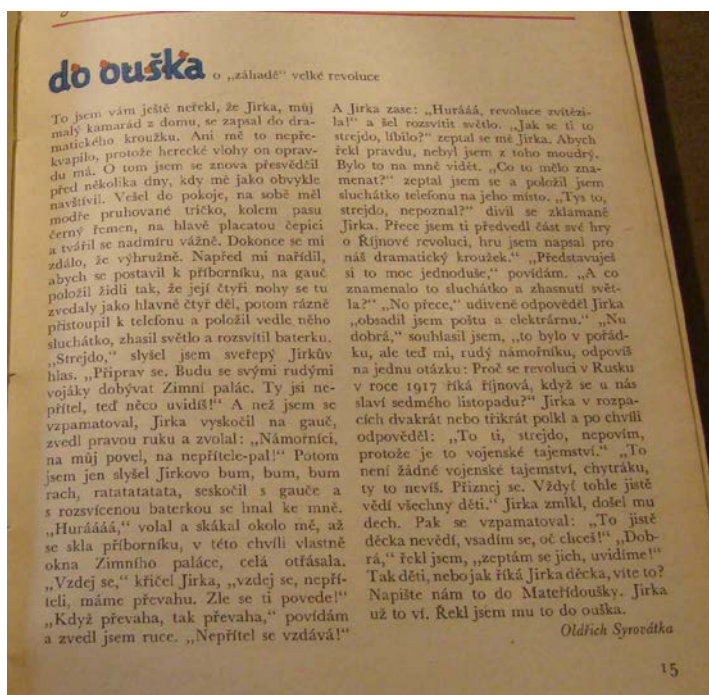
Zubní pasta pro rodinu.

A TEĎ SOUTĚŽ
PRVNÍ otázka: Když

Příloha 4. Rubrika „Do ouška“, 3. číslo 24. ročníku

Příloha 5. Rubrika „Z chytrých zápisníků“, 8. číslo 35. ročníku

